

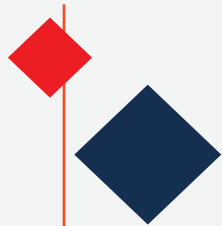
Instituti
për
politikë
evropiane.
Shkup

Vështrim vjetor mbi sundimin e ligjit në BE

2025

Vështrim vjetor mbi sundimin e ligjit në BE 2025

Botues:

Instituti për Politikë Evropiane - Shkup

Për botuesin:

Dr. Simonida Kacarska

Autorët:

Petar Barlakovski, Institutin për Politikë Evropiane - Shkup

Milla Brown, Bashkëpunëtorë e jashtëmë e Institutit për politikë evropiane – Shkup

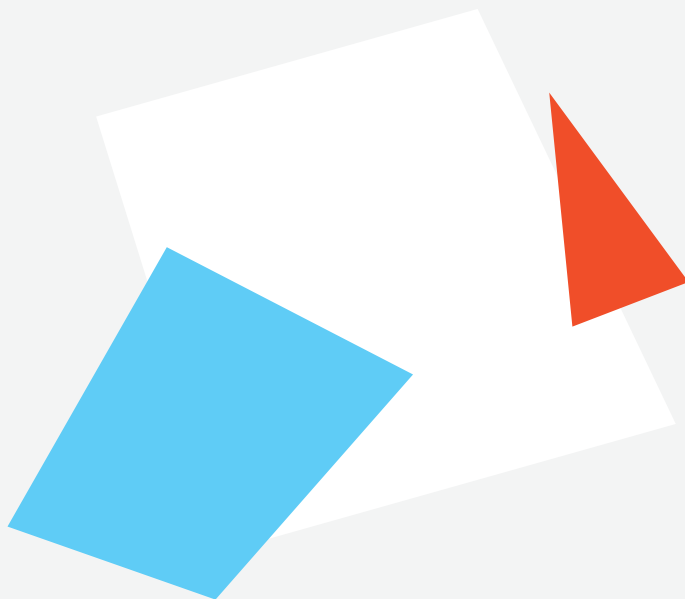
Tona Kareva Taleska, Bashkëpunëtorë e jashtëmë e Institutit për politikë evropiane – Shkup

Evgenija Janakieska, Bashkëpunëtorë e jashtëmë e Institutit për politikë evropiane – Shkup

Dizajn grafik:

Relativ

Shkup, janar 2026

Ky vështrim vjetor është përgatitur në kuadër të projektit "Ndërtimi i urave për një të ardhme të përbashkët: Sundimi i ligjit në drejtim të anëtarësimit në BE", i financuar nga Bashkimi Evropian. Përmbajtja e vështrimit vjetor është përgjegjësi vetëm e autorëve dhe në asnjë mënyrë nuk mund të konsiderohet se përfaqëson pikëpamjet dhe opinionet e Bashkimit Evropian.

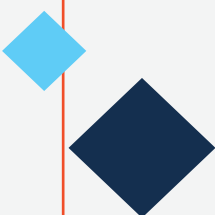
Përmbajtja

Parathënie.....	4
Biznesi dhe të Drejtat e Njeriut në BE: Vlerësimi i Direktivës së Re për Kujdesin e Duhur të Qëndrueshmërisë së Korporatave (CSDDD).....	6
Përafrimi i politikës së IA të Maqedonisë së Veriut me BE-në: Kalimi i hendekut rregullator.....	14
Analizë e shkurtër e ndryshimeve në ligjet për arsimin fillor dhe të mesëm dhe pajtueshmërinë e tyre me direktivat e BE-së për mosdiskriminim.....	23
Sundimi i ligjit dhe mbikëqyrja digjitale Rregullimi i të dhënave personale, privatësisë dhe platformave Rruga e - Maqedonisë së Veriut drejt integritetit në BE -	30

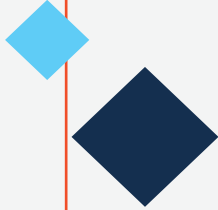
Parathënie

Shteti i së drejtës mbetet një nga vlerat themelore të Bashkimit Evropian (BE) dhe një kriter qendror vlerësimi si për shtetet anëtare të BE-së, ashtu edhe për vendet në rrugën e anëtarësimit. Respektimi i të drejtave themelore, qeverisja demokratike, siguria juridike, mosdiskriminimi dhe llogaridhënia përbëjnë jo vetëm një kërkesë formale sipas Traktateve të BE-së, por edhe një kusht thelbësor për ndërtimin e besimit, kohezionit shoqëror dhe zhvillimit të qëndrueshëm. Për vendet candidate, përafrimi me këto standarde po vlerësohet gjithnjë e më shumë jo vetëm përmes harmonizimit legjislativ, por edhe përmes cilësisë së zbatimit, kapaciteteve institucionale dhe aftësisë për t'iu përgjigjur sfidave të reja politike që lidhen me digjitalizimin, qëndrueshmërinë dhe përfshirjen sociale.

Vitet e fundit, BE-ja ka zgjeruar ndjeshëm instrumentet e saj në fushën e shtetit të së drejtës, duke shtrirë fushëveprimin në politika të reja dhe duke prezantuar korniza rregullatore që adresojnë rreziqe ndërsektoriale ndaj të drejtave themelore dhe qeverisjes demokratike. Instrumente si Mekanizmi i BE-së për Shtetin e së Drejtës, Direktiva për Kujdesin e Duhur të Qëndrueshmërisë së Korporatave, Akti për Inteligjencën Artificiale, si dhe Aktet për Shërbimet Digjitale dhe Tregjet Digjitale, pasqyrojnë një kuptim më të gjerë të shtetit të së drejtës – që shkon përtej funksionimit të gjykatave dhe organeve kundër korrupsionit dhe përfshin gjithnjë e më shumë përgjegjësinë korporative, qeverisjen digjitale, mbrojtjen e të dhënave, barazinë dhe të drejtat sociale. Për vendet candidate si Maqedonia e Veriut, këto zhvillime paraqesin njëkohësisht detyrim dhe mundësi: detyrimin për t'u përafruar me një *acquis* në zhvillim dhe mundësinë për modernizimin e kornizave të qeverisjes në përputhje me vlerat e BE-së.

Në këtë kontekst, Instituti për Politikë Evropiane – Shkup (EPI) vazhdon të monitorojë, analizojë dhe kontekstualizojë zhvillimet kyçe në fushën e shtetit të së drejtës në nivel të BE-së dhe kombëtar. Përmes punës së tij analitike, EPI synon të lidhë debatet politike në nivel evropian me proceset e reformës në vend, duke ofruar vlerësime të bazuara në fakte dhe rekomandime politike të rëndësishme për vendimmarrësit, shoqërinë civile dhe publikun e gjerë. Ky Vështrim vjetor përmbledh katër analiza politike që pasqyrojnë këtë qasje, duke u fokusuar në fusha ku evoluimi rregullator i BE-së ndërthuret drejtpërdrejt me rrugën e anëtarësimit të Maqedonisë së Veriut.

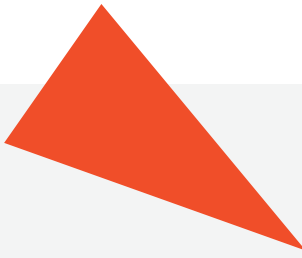
Analiza e parë shqyrton Direktivën e re të BE-së për Kujdesin e Duhur të Qëndrueshmërisë së Korporatave (CSDDD), duke e vendosur atë në kuadrin më të gjerë të biznesit dhe të drejtave të njeriut dhe duke vlerësuar implikimet e saj për përgjegjësinë korporative, mbrojtjen e mjedisit dhe vendet candidate. Analiza eksploron si potencialin transformues të Direktivës, ashtu edhe sfidat që lindin nga ndryshimet e fundit rregullatore, me theks të veçantë në gatishmërinë e Maqedonisë së Veriut në fushën e standardeve mjedisore, sociale dhe të qeverisjes (ESG).

Analiza e dytë trajton fushën në zhvillim të shpejtë të inteligjencës artificiale dhe vlerëson nivelin e përafrimit të Maqedonisë së Veriut me Aktin e BE-së për Inteligjencën Artificiale. Duke analizuar kuadrin rregullator aktual të vendit, kapacitetet institucionale dhe sistemin e mbrojtjes së të dhënave, kjo analizë nxjerr në pah reformat ligjore, institucionale dhe teknike të nevojshme për të siguruar një qeverisje të përgjegjshme dhe të bazuar në të drejta të inteligjencës artificiale, në përputhje me standardet e BE-së.

Analiza e tretë fokusohet në ndryshimet e fundit në ligjet për arsimin fillor dhe të mesëm në Maqedoninë e Veriut, duke vlerësuar përputhshmërinë e tyre me direktivat e BE-së për mosdiskriminim dhe standardet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut. Ajo identifikon fusha të regresit, analizon pasojat e mundshme për përfshirjen dhe barazinë në arsim dhe i vendos këto zhvillime në kontekstin më të gjerë të procesit të anëtarësimit në BE dhe mbrojtjes së të drejtave themelore.

Analiza e katërt shqyrton ndërthurjen midis shtetit të së drejtës, mbikëqyrjes digjitale, mbrojtjes së të dhënave personale dhe rregullimit të platformave. Ndërsa BE-ja ka zhvilluar një kuadër ligjor të sofistikuar për rregullimin e pushtetit digjital, vendet candidate si Maqedonia e Veriut përballen me një hendek strukturor midis përafrimit formal ligjor dhe zbatimit efektiv. Analiza eksploron se si ky hendek ndikon në privatësi, llogaridhënie demokratike dhe përjetimin konkret të të drejtave themelore në një shoqëri të digjitalizuar.

Në tërësi, analizat e përfshira në këtë Vështrim vjetor tregojnë se shteti i së drejtës po formësohet gjithnjë e më shumë nga zhvillime që shkojnë përtej politikave tradicionale të drejtësisë dhe çështjeve të brendshme. Ato theksojnë rëndësinë e shikimit të integritetit evropian jo si një ushtrim thjesht teknik, por si një proces të vazhdueshëm për mbrojtjen e të drejtave themelore, forcimin e institucioneve dhe sigurimin që përafrimi ligjor të përkthehet në mbrojtje konkrete për qytetarët.

Biznesi dhe të Drejtat e Njeriut në BE: Vlerësimi i Direktivës së Re për Kujdesin e Duhur të Qëndrueshmërisë së Korporatave (CSDDD)

Petar Barlakovski

Hulumtues në Institutin për Politikë Evropiane - Shkup

Hyre

Më 25 korrik 2024, hyri në fuqi Direktiva për Kujdesin e Duhur të Qëndrueshmërisë së Korporatave (Direktiva 2024/1760). Kjo direktivë, e njohur edhe si Direktiva e Kujdesit të Duhur për të Drejtat e Njeriut dhe Mjedisin, përfshin një detyrim për kompanitë për të zhvilluar dhe zbatuar një plan tranzicioni për zbutjen e ndryshimeve klimatike, i cili synon të sigurojë, përmes përpjekjeve më të mira, që modeli i biznesit dhe strategjia e kompanisë të jenë në përputhje me kalimin drejt një ekonomie të qëndrueshme dhe qëllimin e kufizimit të ngrohjes globale në 1.5°C në përputhje me Marrëveshjen e Parisit.¹

Për herë të parë në BE, kompanitë në të gjithë sektorët do të jenë të detyruara ligjërisht të sigurojnë që zinxhirët e tyre të furnizimit të jenë në përputhje me të drejtat e njeriut dhe mbrojtjen e mjedisit sipas DK-DQK. Direktiva synon të integrojë konsideratat e qëndrueshmërisë në qeverisjen korporative dhe menaxhimin e riskut. Për ta arritur këtë, ajo urdhëron që kompanitë të zbatojnë masa të kujdesit të duhur në të gjithë zinxhirët e tyre të furnizimit, duke adresuar çdo ndikim negativ në të drejtat e njeriut dhe mjedisin që rrjedh nga operacionet e tyre, si brenda ashtu edhe jashtë BE-së.²

Kjo përmëbledhje synon të ofrojë një pasqyrë të përgjithshme të direktivës, duke shqyrtuar ndikimet dhe mangësitë e saj të mundshme, si dhe rëndësinë e saj brenda lëvizjes më të gjerë të biznesit dhe të të drejtave të njeriut. Si pjesë e këtij kuadri në zhvillim e sipër, direktiva luan një rol vendimtar në sigurimin e llogaridhënies së korporatave për të drejtat e njeriut dhe mbrojtjen e mjedisit.

1 Direktiva (BE) 2024/1760 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit mbi Kujdesin e Duhur të Qëndrueshmërisë së Korporatave, Neni 1(1).

2 Lois Elshof, 'Corporate Sustainability Due Diligence and EU Competition Law' (2024) 15(315) *Journal of European Competition Law & Practice* p.168.

Seksioni 1 prezanton konceptin e biznesit dhe të drejtave të njeriut, duke shpjeguar rëndësinë e tij në ekonominë e globalizuar të sotme - ku një produkt i prodhuar në Kinë, duke përdorur lëndë të para nga Zimbabveja, mund të blihet nga një shtetas holandez. Ky seksion do të diskutojë gjithashtu parimin e kujdesit të duhur si një mekanizëm kyç për përgjegjësinë e korporatave. Seksioni 2 ofron një pasqyrë të përgjithshme të Direktivës së Kujdesit të Duhur për Qëndrueshmërinë e Korporatave (DKDQK), duke përshkruar dispozitat kryesore, objektivat dhe ndikimin e pritur të saj. Ai shqyrton në mënyrë kritike pikat e forta të saj dhe shqetësimet e ngritura në lidhje me zbatimin e saj, duke përfshirë Omnibus-in, dhe se si direktiva mund të ndikojë në vendet candidate, konkretisht në Maqedoninë e Veriut.

Së fundmi, Konkluzioni do të përmbledhë njohuritë kryesore, duke theksuar rolin e direktivës në formësimin e llogaridhënies dhe qëndrueshmërisë së korporatave në BE dhe më gjerë, veçanërisht në lidhje me vendet candidate.

Biznesi dhe të Drejtat e Njeriut dhe Koncepti i Kujdesit të Duhur

Gjatë dekadave të fundit, biznesi dhe të drejtat e njeriut kanë tërhequr vëmendje të gjerë në qarqet akademike dhe praktikë.³ Ky fokus në rritje pasqyron njohjen gjithnjë e më të madhe se korporatat, si aktorë të fuqishëm globalë, luajnë një rol të rëndësishëm në formësimin e peizazheve sociale, ekonomike dhe politike. Ndërsa ndërmarrjet shumëkombëshe zgjerojnë operacionet e tyre përtej kufijve, ndikimi i tyre i mundshëm në të drejtat e njeriut është bërë subjekt i një debati të ashpër. Prandaj, nuk është për t'u habitur që në Raportin e Përfaqësuesit Special të Sekretarit të Përgjithshëm mbi çështjen e të drejtave të njeriut dhe korporatave transnacionale dhe ndërmarrjeve të tjera të biznesit, John Ruggie vërejt:

"...Shkaktari rrënjësor i situatës së vështirë të biznesit dhe të drejtave të njeriut sot qëndron në boshllëqet e qeverisjes të krijuara nga globalizimi - midis fushëveprimit dhe ndikimit të forcave dhe aktorëve ekonomikë dhe aftësisë së shoqërive për të menaxhuar pasojat e tyre negative. Këto boshllëqe të qeverisjes ofrojnë mjedisin lejues për veprime të gabuara nga kompani të të gjitha llojeve pa sanksione ose dëmshpërblim të përshtatshëm..."⁴

Si pasojë, diskutimet kanë evoluar përtej qasjeve të përqendruara te shteti, duke theksuar nevojën për të përcaktuar përgjegjësitë e korporatave në këtë kontekst. Ky ndryshim ka nxitur hetime se si bizneset mund t'i mbështesin në mënyrë efektive standardet e të drejtave të njeriut, veçanërisht në mjediset ku mekanizmat mbrojtës shtetërorë janë të dobët ose mungojnë. Duke pasur parasysh këtë, në sistemet ligjore ku shtetet krijojnë dhe zbatojnë ligje për të mbrojtur individët nga abuzimet me të drejtat e njeriut, korporatat përmbushin përgjegjësinë e tyre për të respektuar të drejtat e njeriut duke iu përmbajtur këtyre ligjeve. Megjithatë, kur vetë shtetet shkelin të drejtat e njeriut ose nuk arrijnë të ofrojnë mbrojtje të mjaftueshme ligjore, lindin pyetje në lidhje me ekzistencën, natyrën, fushëveprimin, detyrimet dhe

3 Letnar Čerňič and Michalakea, as cited in Vesna Coric, Ana Knezevic Bojovic, and Milica V. Matijevic, *Potential of the EU Draft Directive on Corporate Sustainability Due Diligence to Contribute to a Coherent Framework of Corporate Accountability for Human Rights Violations* (2023).

4 John Ruggie, *Protect, Respect and Remedy: a Framework for Business and Human Rights* (Report of the Special Representative of the Secretary-General on the Issue of Human Rights and Transnational Corporations and Other Business Enterprises, Human Rights Council, 8th session, Agenda item 3, 2008) UN Doc A/HRC/8/5.

zbatimin e detyrave të korporatave për të drejtat e njeriut.⁵ Në raste të tilla, kompanitë mund të përballen me një dilemë në përcaktimin e shkallës së detyrës së tyre për të parandaluar ose adresuar shkeljet e të drejtave të njeriut, veçanërisht kur ligjet vendore janë të pamjaftueshme ose kur vetë shteti është i përfshirë ose toleron shpërdorimet. Kjo ngre shqetësime në lidhje me efektivitetin e politikave vullnetare të korporatave dhe aftësinë e tyre për të kompensuar dështimin e shtetit.

Koncepti i kujdesit të duhur është bërë një element i rëndësishëm në përcaktimin dhe zbatimin e të drejtave të njeriut dhe përgjegjësi mjedisore. Në kontekstin e biznesit dhe të drejtave të njeriut, kujdesi i duhur i referohet hapave që bizneset duhet të ndërmarrin për të identifikuar, parandaluar dhe adresuar çdo ndikim negativ në të drejtat e njeriut që rrjedh nga operacionet e tyre. Ky proces është qendror për Parimet Udhëzuese të Kombeve të Bashkuara mbi Biznesin dhe të Drejtat e Njeriut, të cilat theksojnë se bizneset duhet të kryejnë vlerësime të vazhdueshme të aktiviteteve të tyre, të identifikojnë rreziqet për të drejtat e njeriut dhe të marrin masat e duhura për t'i zbutur ose eliminuar ato.⁶

Kujdesi i duhur është një proces proaktiv dhe i vazhdueshëm që jo vetëm që u lejon bizneseve të identifikojnë rreziqet e mundshme, por gjithashtu siguron që ato të marrin masa efektive për të parandaluar shkeljen e të drejtave të njeriut. Duke integruar konsideratat e të drejtave të njeriut në vendimmarrjen dhe operacionet e tyre, bizneset mund të parandalojnë shkeljet dhe të zbusin ndikimet negative. Megjithatë, siguri që bizneset t'i japin përparësi të drejtave të njeriut brenda proceseve të tyre të kujdesit të duhur paraqet sfida. Koncepti i kujdesit të duhur në biznes shpesh shihet nga pikëpamja e menaxhimit të riskut, duke u përqendruar në minimizimin e rreziqeve financiare ose të reputacionit. Kjo perspektivë ndonjëherë mund të përplasë me detyrimin moral të respektimit të të drejtave të njeriut, i cili kërkon një angazhim më të thellë përtej konsideratave ekonomike ose ligjore.⁷

Që kujdesi i duhur të jetë vërtetë efektiv, ai duhet të bazohet në një angazhim të sigurt për të mbrojtur të drejtat e njeriut si një përgjegjësi themelore morale. Kjo do të thotë që bizneset nuk duhet t'i trajtojnë të drejtat e njeriut thjesht si një kërkesë përputhshmërie, por si të natyrshme për vlerat e tyre korporative. Si e tillë, kërkesa që bizneset të respektojnë të drejtat e njeriut shkon përtej respektimit të ligjeve kombëtare - ajo përfshin një përgjegjësi etike për të shmangur dëmin, madje edhe në kontekste ku mbrojtja shtetërore mungon ose është e dobët.⁸

Çfarë është Direktiva e Kontrollit të Duhur të Qëndrueshmërisë së Korporatave?

Direktiva e Bashkimit Evropian për Kujdesin e Duhur të Qëndrueshmërisë Korporative (DKDQK) është një përpjekje rregullatore pionere e hartuar për të siguruar që kompanitë të marrin përgjegjësi gjithëpërfshirëse për të drejtat e njeriut dhe ndikimet mjedisore në të gjitha operacionet dhe zinxhirët e tyre të furnizimit. Kjo direktivë shënon një hap të rëndësishëm drejt përfshirjes së qëndrueshmërisë në strukturën e qeverisjes korporative brenda BE-së, dhe miratimi i saj i përgjigjet shqetësimeve globale në rritje në lidhje me efektet negative të aktiviteteve të biznesit në të drejtat e njeriut dhe mjedisin.

---

5 Björn Fasterling and Geert Demuijnck, 'Human Rights in the Void? Due Diligence in the UN Guiding Principles on Business and Human Rights' (2013) 116 *Journal of Business Ethics* 799, 814.

6 Ibid.

7 Jonathan Bonnitcha and Robert McCorquodale, 'The Concept of "Due Diligence" in the UN Guiding Principles on Business and Human Rights' (2017) 28 *European Journal of International Law* 899.

8 Ibid.

Direktiva e DKDQK-së, e propozuar fillimisht nga Komisioni Evropian më 23 shkurt 2022 dhe e miratuar zyrtarisht në vitin 2024, urdhëron që kompanitë e mëdha që operojnë brenda BE-së - si brenda ashtu edhe përtej kufijve të saj - të integrojnë proceset e kujdesit të duhur në strukturat e tyre të qeverisjes korporative. Këto procese janë hartuar për të identifikuar, parandaluar, zbutur dhe adresuar çdo ndikim negativ në të drejtat e njeriut dhe mjedisin që rrjedh nga aktivitetet e vetë kompanive, si dhe ato të zinxhirëve të tyre të furnizimit. Direktiva kërkon që bizneset të përfshijnë konsideratat e qëndrueshmërisë në çdo nivel të vendimmarrjes, me theks në parandalimin e dëmtimit të të drejtave të njeriut dhe luftimin e degradimit mjedisor.⁹

Ky propozim legjislativ mbështetet në kornizat e mëparshme ndërkombëtare, siç janë Parimet Udhëzuese të Kombeve të Bashkuara mbi Biznesin dhe të Drejtat e Njeriut, dhe shtrin përpjekjet rregullatore kombëtare në vende si Franca, Gjermania dhe Holanda.¹⁰ Qëllimi i tij është të krijojë një kornizë të harmonizuar për përgjegjësinë korporative që jo vetëm respekton objektivat klimatike të BE-së, por edhe përputhet me përpjekjet globale të qëndrueshmërisë.¹¹ DKDQK u vendos në përgjigje të shqetësimeve në rritje në lidhje me ndikimet negative shoqërore dhe mjedisore që korporatat e mëdha - veçanërisht korporatat shumëkombëshe - paraqesin mbi të drejtat e njeriut dhe mjedisin. Këto shqetësime rrjedhin nga kompleksitetet e zinxhirëve modernë të furnizimit me shumë nivele që shpesh shtrihen përtej juridiksionit të çdo shteti të vetëm. Globalizimi ka lehtësuar përhapjen e praktikave të biznesit që, në shumë raste, nuk respektojnë të drejtat ndërkombëtare të njeriut ose standardet mjedisore. BE-ja njohu nevojën për të adresuar këtë boshllëk rregullator, i cili u ka lejuar bizneseve të shfrytëzojnë boshllëqet ligjore dhe të shmangin përgjegjësinë për veprimet që ndikojnë negativisht në popullatat dhe ekosistemet vulnerabël.¹²

Për më tepër, miratimi i direktivës pozicionohet brenda kontekstit më të gjerë politik të Marrëveshjes së Gjellbër të BE-së, e cila synon të arrijë neutralitetin klimatik deri në vitin 2050. Duke kërkuar që kompanitë të zbatojnë procese të kujdesit të duhur në të gjitha operacionet dhe zinxhirët e tyre të furnizimit, direktiva është hartuar për të promovuar llogaridhënien e korporatave dhe për të kapërcyer boshllëqet në qeverisje të krijuara nga natyra transnacionale e bizneseve moderne.¹³

DKDQK ofron disa përfitime kryesore që kontribuojnë në avancimin e axhendës së qëndrueshmërisë së BE-së:

- **Harmonizimi dhe Qartësia Rregullatore:** Një nga avantazhet më të rëndësishme të direktivës është aftësia e saj për të vendosur procese uniforme të kujdesit të duhur për qëndrueshmërinë e korporatave në të gjithë BE-në. Duke vendosur standarde të përbashkëta, direktiva siguron që bizneset në shtete të ndryshme anëtare t'i përmbahen të njëjtave pritje, duke zvogëluar kështu fragmentimin rregullator dhe duke promovuar një fushë loje të barabartë. Ky harmonizim jo vetëm që lehtëson pajtueshmërinë për bizneset që operojnë në juridiksione të shumta të BE-së, por gjithashtu parandalon shtrembërimet konkurruese që vijnë nga rregulloret e ndryshme kombëtare.¹⁴

---

9 Vesna Coric, Ana Knezevic Bojovic and Milica V Matijevic, *Potential of the EU Draft Directive on Corporate Sustainability Due Diligence to Contribute to a Coherent Framework of Corporate Accountability for Human Rights Violations* (2023).

10 Maria Giovannone, 'The European Directive on 'Corporate Sustainability Due Diligence': The Potential for Social Dialogue, Workers' Information, and Participation Rights' (2024) *Italian Labour Law e-Journal*, Issue 1, Vol 17.

11 Shënimi 3 më sipër.

12 Alessio M Paces, 'Civil Liability in the EU Corporate Sustainability Due Diligence Directive Proposal: A Law & Economics Analysis' (2023) *Law Working Paper* N° 691/2023.

13 Juan Dempere, Eseroghene Udjo and Paulo Mattos, 'The Entrepreneurial Impact of the European Directive on Corporate Sustainability Due Diligence' (2024) 14 *Administrative Sciences* 266.

14 Ibid.

- **Menaxhim i Përmirësuar i Riskut:** Theksi i DKDQK-së mbi kujdesin e duhur u ofron kompanive një qasje të strukturuar për identifikimin dhe zbutjen e rreziqeve në operacionet dhe zinxhirët e tyre të furnizimit. Duke menaxhuar në mënyrë proaktive rreziqet mjedisore dhe të të drejtave të njeriut, bizneset mund të zvogëlojnë ekspozimin e tyre ndaj dëmtimit të reputacionit, detyrimeve ligjore dhe humbjeve financiare. Direktiva gjithashtu inkurajon miratimin e praktikave progresive të menaxhimit të riskut që integrojnë konsideratat e qëndrueshmërisë në strategjinë e korporatës.¹⁵
- **Përgjegjësia e Korporatave:** Direktiva forcon përgjegjshmërinë e bizneseve për të drejtat e njeriut dhe ndikimet mjedisore. Duke e bërë të detyrueshme që kompanitë të marrin përgjegjësinë për të siguruar që zinxhirët e tyre të furnizimit të jenë në përputhje me standardet e të drejtave të njeriut dhe mjedisit, DKDQK nxit një kulturë transparence dhe praktikash etike të biznesit. Kjo qasje rregullatore pritet të rrisë rolin udhëheqës të BE-së në avancimin e standardeve globale të qëndrueshmërisë.¹⁶
- **Inovacioni dhe Diferencimi i Tregut:** Fokusi i direktivës në qëndrueshmëri mund të nxisë gjithashtu inovacionin në teknologjitë e gjelbra dhe praktikat e qëndrueshme të biznesit. Duke i përafuar strategjitë e biznesit me objektivat e qëndrueshmërisë, kompanitë mund të fitojnë një avantazh konkurrues në tregjet që i japin përparësi gjithnjë e më shumë kriterëve Mjedisore, Sociale dhe të Qeverisjes. Përveç kësaj, kompanitë që demonstrojnë një angazhim ndaj qëndrueshmërisë mund të tërheqin investime nga palët e interesuara që i japin përparësi sjelljes etike të biznesit.¹⁷

Ndërsa DKDQK ofron potencial të konsiderueshëm, ai nuk është pa sfida dhe kufizime.

- **Kostot e Pajtureshmërisë:** Një nga pengesat e perceptuara të DKDQK-së është barra financiare dhe administrative që u ngarkon bizneseve, veçanërisht ndikimi i saj indirekt në ndërmarrjet e vogla dhe të mesme (NVM). Kostot që lidhen me zbatimin e proceseve të kujdesit të duhur, duke përfshirë krijimin e sistemeve të monitorimit, trajnimin e stafit dhe raportimin e vazhdueshëm, mund të jenë penguese për kompanitë më të vogla që nuk kanë burimet e korporatave më të mëdha. Këto kosto mund të pengojnë inovacionin dhe të krijojnë pengesa për hyrjen në treg për NVM-të, duke kufizuar kështu ndikimin e përgjithshëm të direktivës në nxitjen e një tregu të larmishëm dhe konkurrues.¹⁸
- **Efektiviteti i Përgjegjësisë së Kufizuar:** Dispozitat për përgjegjësinë civile brenda DKDQK-së, të cilat synojnë të sigurojnë llogaridhënien e korporatave, janë kritikuar për joefektivitetin e tyre të mundshëm në detyrimin e bizneseve për të përvetësuar ndikimet negative të aktiviteteve të tyre. Kritikët argumentojnë se kompanitë mund të anashkalojnë përgjegjësinë duke zbatuar në mënyrë selektive masa të kujdesit të duhur, duke minuar kështu aftësinë e direktivës për të arritur efektin e saj të synuar parandalues. Korniza aktuale e përgjegjësisë mund të mos arrijë të adresojë plotësisht kompleksitetin e zinxhirëve globalë të furnizimit dhe përdorimin strategjik të përgjegjësisë së kufizuar nga korporatat shumëkombëshe.¹⁹

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Chantal Mak, 'Corporate Sustainability Due Diligence: More than Ticking the Boxes?' (2022) 29(3) *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 301–303.

¹⁷ Shënimi 3 më sipër.

¹⁸ Shënimi 14 më sipër.

¹⁹ Alessio M Paccès, 'Civil Liability in the EU Corporate Sustainability Due Diligence Directive Proposal: A Law & Economics Analysis' (2023) *Law Working Paper* N° 691/2023.

- **Sfidat në Monitorim dhe Zbatim: Sigurimi i pajtueshmërisë me DKDQK paraqet sfida të rëndësishme praktike.** Zinxhirët e furnizimit janë shpesh kompleksë, u mungon transparenca dhe të shpërndarë gjeografikisht, duke e bërë të vështirë për kompanitë të vlerësojnë dhe zbutin rreziqet në mënyrë efektive në të gjithë rrjetin e tyre të furnizuesve. Si rezultat, autoritetet kompetente që mbikëqyrin zbatimin e tij mund të kenë vështirësi për të siguruar që bizneset të përmbushin plotësisht detyrimet e tyre të kujdesit të duhur, veçanërisht në juridiksione ku standardet e të drejtave të njeriut dhe mjedisit janë të dobëta ose zbatohen dobët.²⁰
- **Shënimi i Kutizave dhe Përputhshmëria Strategjike:** Ekziston gjithashtu shqetësimi se kompanitë mund t'i trajtojnë kërkesat e kujdesit të duhur të DKDQK-së si një ushtrim të thjeshtë "shënimi i kutisë", duke u përqendruar në përputhshmërinë formale dhe jo në veprime thelbësore për të adresuar të drejtat e njeriut dhe dëmet mjedisore. Nëse kompanitë e shohin kujdesin e duhur kryesisht si një detyrim ligjor dhe jo si një mundësi për të nxitur ndryshime domethënëse, efektiviteti i direktivës mund të zvogëlohet. Ky rrezik është veçanërisht i rëndësishëm në kontekstet ku bizneset i përmbahen vetëm masave të kujdesit të duhur të kërkuara me ligj pa u angazhuar për qëllime më të gjera të qëndrueshmërisë.²¹

Omnibusi dhe efekti i tij

Megjithatë, është gjithashtu e rëndësishme të hidhet dritë mbi propozimin e fundit Omnibus, të datës 26 shkurt 2025. Propozimi, i cili ndryshon Direktivën e Kontrollit të Duhur për Qëndrueshmërinë e Korporatave (DKDQK), synon të përmirësojë dhe thjeshtojë kuadrin aktual duke futur disa ndryshime kyçe për të lehtësuar barrën rregullatore, veçanërisht për ndërmarrjet e vogla dhe të mesme (NVM). Ky propozim përputhet me qëllimin më të gjerë për të siguruar që kompanitë të mund të kalojnë pa probleme drejt qëndrueshmërisë pa u mbingarkuar nga detyrimet e tepërta të raportimit. Ndryshimet kryesore në këtë propozim përfshijnë rritjen e pragut të punonjësve për raportim të detyrueshëm në 1,000, kufizimin e detyrimeve të kujdesit të duhur kryesisht tek partnerët e drejtpërdrejtë të biznesit dhe zgjatjen e intervaleve midis vlerësimeve të kërkuara të monitorimit. Përveç kësaj, propozimi prezanton fleksibilitet më të madh në standardet e raportimit për kompanitë që nuk i plotësojnë pragjet e reja, duke u lejuar atyre të përdorin standarde vullnetare më të thjeshta dhe më proporcionale. Ai gjithashtu heq detyrimin për kompanitë për të ndërprerë marrëdhëniet e biznesit me partnerët që shkaktojnë ndikime negative, duke e zhvendosur fokusin në masa alternative të korrigjimit. Këto rregullime janë hartuar për të thjeshtuar pajtueshmërinë, për të ulur kostot dhe për t'u ofruar kompanive më shumë fleksibilitet, duke ruajtur njëkohësisht qëllimet kryesore të qëndrueshmërisë së direktivës. Megjithatë, rritja e pragut të punonjësve në 1,000 punonjës mund të përjashtojë shumë kompani nga raportimi i detyrueshëm, veçanërisht ato që janë ende mjaftueshëm të mëdha për të pasur ndikime të konsiderueshme në qëndrueshmëri. Kalimi nga kërkesa që kompanitë të ndërpresin lidhjet me partnerët e dëmshëm në lejimin e mjeteve alternative mund të dobësojë llogaridhënien dhe të vonojë veprimet kuptimplote. Përveç kësaj, lejimi i ndërmarrjeve të vogla dhe të mesme për të përdorur standarde vullnetare rrezikon të çojë në praktika të paqëndrueshme dhe të pamjaftueshme të kujdesit të duhur, duke dëmtuar potencialisht uniformitetin dhe rigorozitetin e qëllimeve të direktivës. Në fund të fundit, këto rregullime mund të dobësojnë aftësinë e direktivës për të zbatuar

²⁰ Shënimi 15 më sipër.

²¹ Shënimi 14 më sipër.

Ilogaridhënie të fortë të korporatave për të drejtat e njeriut dhe mbrojtjen e mjedisit. Propozimi tani do të shqyrtohet nga Parlamenti Evropian dhe Këshilli para miratimit. Ndryshimet do të hyjnë në fuqi sapo bashkë-legjislatorët të arrijnë një marrëveshje dhe teksti përfundimtar të publikohet në Gazetën Zyrtare të BE-së.

Ndikimi i Direktivës në lidhje me vendet kandidate

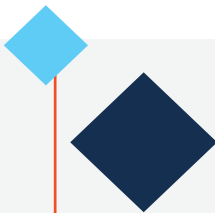
Duke iu referuar kontekstit rajonal dhe vendas të direktivës, është e rëndësishme të theksohet se ajo do të ketë implikime të rëndësishme për vendet kandidate të BE-së, përfshirë Maqedoninë e Veriut, pasi këto vende i përafrojnë kornizat e tyre ligjore me rregulloret e BE-së. Ndërsa Maqedonia e Veriut nuk kërkohet menjëherë të përputhet me ligjet e BE-së, rruga e vendit drejt anëtarësimit në BE do të kërkojë një përshtatje graduale të strukturave të saj ligjore për t'i sjellë ato në përputhje me standardet e BE-së. Megjithatë, rregulloret e BE-së dhe OKB-së me cilësi të lartë dhe të integruara mirë do të përfitonin vendet e Evropës Juglindore, si shtetet anëtare të BE-së ashtu edhe kandidatët. Kjo është veçanërisht e rëndësishme pasi, me përjashtim të Sllovenisë, këto vende deri më tani nuk kanë arritur të zhvillojnë një qasje koherente për vlerësimin e ndikimit të aktiviteteve të korporatave në të drejtat e njeriut dhe sundimin e ligjit. Ky boshllëk është i dukshëm në mungesën e Planeve Kombëtare të Veprimit për Biznesin dhe të Drejtat e Njeriut, si dhe në mungesën e politikave gjithëpërfshirëse ose rregulloreve specifike mbi Ilogaridhënien e korporatave në vende duke përfshirë Serbinë, Malin e Zi, Kroacinë, Bosnjën dhe Hercegovinën, Maqedoninë e Veriut, Greqinë, Turqinë dhe Shqipërinë.²²

Korniza rregullatore për raportimin Mjedisor, Social dhe Qeverisës (MSQ) në Maqedoninë e Veriut është ende në fazat e saj të hershme, me zbatim të plotë që ende nuk ka ndodhur. Ligjet ekzistuese që rregullojnë raportimin e korporatave nuk i adresojnë në mënyrë specifike këto çështje. Ligji i Shoqërive Tregtare urdhëron që bordet drejtuese të përgatisin llogaritë vjetore, pasqyrat financiare dhe raportet. Ndërsa ligji përcakton përmbajtjen e raportit vjetor, ai nuk përmend në mënyrë të qartë çështjet²³ që lidhen me MSQ-në. Përveç kësaj, në Maqedoninë e Veriut, politikat e të drejtave të njeriut të kompanive janë ose dokumente të pavarura ose të integruara në standardet e kompanisë, siç është Kodi i Etikës ose Kodi i Sjelljes së Furnizuesit, duke përcaktuar qëndrimin e tyre mbi të drejtat e njeriut. Kompanitë inkurajohen të harmonizojnë politikat e tyre me Kompaktin Global të Kombeve të Bashkuara. Nga 27 kompanitë e anketuara, 10 kanë deklarata publike mbi të drejtat e njeriut, me shtatë që i përfshijnë ato në standardet e korporatave, siç është Kodi i Etikës ose Kodi i Qeverisjes së Korporatave (KQK). Dy kompani i publikojnë këto deklarata në faqet e tyre të internetit, ndërsa njëra ka një dokument të dedikuar për të drejtat e njeriut. Megjithatë, vetëm tre kompani i shtrijnë angazhimet e tyre për të drejtat e njeriut te furnizuesit dhe partnerët e tyre të biznesit, ndërsa të tjerat e kufizojnë përgjegjësinë te menaxhmenti dhe punonjësit. Standardet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut të referuara përfshijnë Deklaratën Universale të të Drejtave të Njeriut, Paktin Global të OKB-së, Konventat e ILO-s, Parimet e Qeverisjes Korporative të OECD-së dhe ligjet kombëtare si legjislacioni Kundër Diskriminimit, Ligji i Punës dhe Mbrojtja nga Ngacmimi në Vendin e Punës.²⁴

22 Letnar Čerňič and Michalakea, as cited in Vesna Coric, Ana Knezevic Bojovic, and Milica V. Matijevic, *Potential of the EU Draft Directive on Corporate Sustainability Due Diligence to Contribute to a Coherent Framework of Corporate Accountability for Human Rights Violations* (2023).

23 Stefan Ristovski, *Corporate Sustainability Reporting as a Mean for Engaged Private Sector: Regulatory Framework and Reporting Practices on Corporate Sustainability Reporting Practices in North Macedonia* (European Policy Institute, 2022).

24 Ibid.

Konkluzion

Direktiva e e Kujdesit të Duhur të Qëndrueshmërisë së Korporatave (DKDQK) përfaqëson një përparim të konsiderueshëm në përpjekjet rregullore të BE-së për të adresuar ndikimet e dëmshme të punës së biznesit mbi të drejtat e njeriut dhe mjedisin. Duke detyruar proceset e kujdesit të duhur në të gjitha operacionet dhe zinxhirët e furnizimit të kompanive, direktiva rrit ndjeshëm llogaridhënien e korporatave, duke vendosur një precedent të fortë për bizneset që të integrojnë qëndrueshmërinë në modelet e tyre të qeverisjes. Megjithatë, direktiva nuk është pa sfida, duke përfshirë shqetësimet mbi kostot e pajtueshmërisë, efektivitetin e dispozitave të përgjegjësisë dhe rrezikun që kompanitë mund të zbatojnë vetëm masa sipërfaqësore të kujdesit të duhur, të cilat mund të dëmtojnë efektin e saj të synuar parandalues.

Për vendet candidate për në BE, siç është Maqedonia e Veriut, DKDQK ofron si një sfidë ashtu edhe një mundësi. Ndërsa vendi nuk është i detyruar menjëherë të zbatojë direktivën, do të duhet të përafrojë kuadrin e tij ligjor me standardet e BE-së si pjesë e procesit të pranimit. Ky përafrim paraqet një mundësi për të forcuar qeverisjen korporative, për të përmirësuar transparencën dhe për të nxitur një mjedis biznesi më të qëndrueshëm. Megjithatë, Maqedonia e Veriut përballlet me sfida të rëndësishme, duke përfshirë mungesën e politikave kombëtare gjithëpërfshirëse mbi të drejtat e njeriut dhe biznesin, kornizat e dobëta të mbrojtjes së mjedisit dhe nevojën për të ndërtuar kapacitete për raportimin mbi MSQ.

Propozimi Omnibus prezanton rregullime të rëndësishme që synojnë uljen e barrës rregullore, veçanërisht për ndërmarrjet e vogla dhe të mesme (NVM). Duke rritur pragun e punonjësve për raportim të detyrueshëm, duke thjeshtuar kërkesat e pajtueshmërisë dhe duke lejuar masa alternative korrigjuese në vend të ndërprerjes së lidhjeve me partnerët e dëmshëm, Omnibus synon ta bëjë CSDDD më praktik për bizneset. Ndërsa këto ndryshime mund ta bëjnë pajtueshmërinë më të arritshme për NVM-të, ka shqetësime se ato mund të dobësojnë ndikimin e direktivës në llogaridhënien e korporatave, veçanërisht në lidhje me menaxhimin gjithëpërfshirës të rreziqeve të zinxhirit të furnizimit.

Si përfundim, DKDQK është një kuadër rregullator që do të formësojë të ardhmen e përgjegjësisë korporative në BE dhe vendet candidate të saj. Ndërsa zbatimi i saj paraqet si sfida ashtu edhe mundësi, roli i direktivës në promovimin e praktikave të qëndrueshme të biznesit dhe mbrojtjen e të drejtave të njeriut nuk mund të mbivlerësohet. Për Maqedoninë e Veriut dhe vendet e tjera candidate, përafrimi me CSDDD nuk ka të bëjë vetëm me pajtueshmërinë rregullore - është një mundësi për të marrë drejtimin në tranzicionin global drejt një ekonomie të qëndrueshme, etike dhe të përgjegjshme.

Përafrimi i politikës së IA të Maqedonisë së Veriut me BE-në: Kalimi i hendekut rregullator

Milla Brown

Bashkëpunëtorë e jashtëmë e Institutit për politikë evropiane – Shkup

Hyrje

Teknologjitë e Inteligjencës Artificiale (AI), duke përfshirë mjete të tilla si modelet e mëdha gjuhësore, po bëhen gjithnjë e më të qasshme dhe të integruara në jetën e përditshme në Maqedoninë e Veriut. Ato janë të pranishme jo vetëm në aplikimet profesionale dhe industriale, por edhe në shumicën e smartfonëve dhe aplikacioneve tona. Adoptimi i shpejtë i mjeteve të IA, megjithatë, është në kontrast me peizazhin aktual ligjor të Maqedonisë së Veriut, të cilit aktualisht i mungon një kornizë specifike rregulluese për të qeverisur zhvillimin, instalimin ose përdorimin e IA. Ky vakum rregullator ngre shqetësime të rëndësishme, veçanërisht në fusha të tilla si mbrojtja e të drejtave themelore, privatësia e të dhënave, llogaridhënia dhe transparenca.

Kjo analizë synon të eksplorojë se si Akti i IA i Bashkimit Evropian do të ndikojë në gatishmërinë ligjore dhe institucionale të Maqedonisë së Veriut për integrimin në BE, me fokus në reformat e nevojshme strukturore, ligjore dhe institucionale që vendi duhet të ndërmarë për të harmonizuar ligjet me standardet e BE-së. Pa këtë përafrim, vendi rrezikon fragmentimin rregullator, uljen e besimit në sistemet e IA dhe vonesat e mundshme në procesin e pranimit. Mos harmonizimi i legjislacionit shtetëror me *acquis communautaire* - veçanërisht me Aktin e IA në këtë rast - do të sinjalizonte mospërputhje të mjaftueshme me standardet dixhitale të BE-së dhe të mbrojtjes së të dhënave, do të minonte besueshmërinë e vendit si kandidat i BE-së dhe do të dobësonte kuadrin e tij për mbrojtjen e të dhënave, që është ende në zhvillim e sipër.

Përmbledhje e Aktit të BE-së për IA dhe parimet e tij

Interesi dhe kërkimi për IA është rritur në mënyrë të përshpejtuar gjatë pesë viteve të fundit, dhe aplikimet e saj përshkojnë pothuajse çdo aspekt të jetës së përditshme, nga marketingu dhe mediat sociale deri te kujdesi shëndetësor, arsimi dhe madje edhe vendimmarrja e qeverisë. Ndërsa një integrim i tillë ofron përfitime për sa i përket efikasitetit, inovacionit dhe qasjes, në të njëjtën kohë ngre shqetësime në lidhje me privatësinë, llogaridhënien dhe paragjykimet e mundshme. Duke njohur fuqinë dhe rreziqet e IA, BE veproi me kohë për të krijuar një bazeë rregullatore të bazuar në vlera të tilla si besimi, transparenca dhe të drejtat themelore. Me futjen e Aktit të Inteligjencës Artificiale (AI Act), BE u bë subjekti i parë politik që krijoi një kornizë gjithëpërfshirëse për rregullimin e IA. Ky akt është pjesë e zgjerimit të *acquis communautaire* që vendet kandidate pritet të miratojnë përmes procesit të pranimit.

Akti i BE-së për IA përshkruan një qasje rregullatore të bazuar në rrezik, duke klasifikuar sistemet e IA sipas nivelit të rrezikut dhe rrezikut të mundshëm të dëmtimit të sigurisë dhe të drejtave themelore. Kjo u imponon detyrime të caktuara zhvilluesve dhe përdoruesve të sistemeve të IA, të cilëve u kërkohet të zbatojnë menaxhimin e rrezikut, të sigurojnë pajtueshmërinë dhe të mbajnë struktura mbikëqyrëse. Këto struktura përforcohen nga aranzhimet institucionale për monitorim dhe zbatim;²⁵ megjithatë, shumë nga këto aranzhime, siç dëshmohet nga Zyra Shtetërore e Auditimit, aktualisht mungojnë në Maqedoninë e Veriut, ku mbi 6 milionë euro janë shpenzuar në dyzet e tetë projekte të IA që nga viti 2018 pa as edhe një zbatim të vetëm funksional të sektorit publik.²⁶

Akti i BE-së për IA pasqyron angazhimin më të gjerë të BE-së për zhvillim të besueshëm, duke pasur në qendër njeriun dhe zhvillim etik të teknologjisë, bazuar në vlerat themelore siç janë sundimi i ligjit dhe demokracia.²⁷ Këto parime janë pjesë përbërëse e Traktateve dhe të referuara në premisat e Aktit, duke theksuar rëndësinë e përafrimit të zhvillimit të IA me Kartën e Bashkimit për të Drejtat Themelore.²⁸

Akti i IA prezanton një model rregullator të bazuar në rrezik që i klasifikon sistemet e IA në katër nivele: rrezik i papranueshëm, rrezik i lartë, rrezik i kufizuar dhe rrezik minimal. Sistemet që konsiderohen se paraqesin një rrezik të papranueshëm ndalohen plotësisht, duke përfshirë ato që vendosin teknika subliminale, shfrytëzojnë dobësitë e grupeve specifike ose përfshijnë identifikimin biometrik në distancë në kohë reale në hapësira të arritshme për publikun për qëllime të zbatimit të ligjit, me përjashtime të përcaktuara qartazi.²⁹

---

25 Rregullorja (BE) 2024/1689 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 13 qershorit 2024 mbi rregullat e harmonizuara mbi inteligjencën artificiale (Akti i Inteligjencës Artificiale), (Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 on harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act)) *Gazeta Zyrtare e Bashkimit Evropian* L 2024/1689, Arts. 25, 29.

26 Visive.ai, "Milionë të shpenzuara për IA në Maqedoninë e Veriut, Ende nuk ka projekte funksionale," *Visive.ai*, (Visive.ai, "Millions Spent on AI in North Macedonia, No Functional Projects Yet,") qasur më 16 gusht 2025, <https://www.visive.ai/news/millions-spent-on-ai-in-north-macedonia-no-functional-projects-yet/>.

27 Komisioni Evropian, *Propozimi për një Rregullore të Parlamentit Evropian dhe të Këshillit që përcakton rregullat e harmonizuara për inteligjencën artificiale (Akti i Inteligjencës Artificiale) dhe ndryshon disa akte legjislative të Bashkimit*, COM(2021) 206 final, Premisa 1. (European Commission, *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain Union legislative acts*, COM(2021) 206 final, Recital 1)

28 Ibid, Preambulat 1 dhe 5.

29 Rregullorja (BE) 2024/1689 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit të 13 qershorit 2024 që përcakton rregullat e harmonizuara për inteligjencën artificiale (Akti i Inteligjencës Artificiale), OJ L, 2024/1689, Neni 5(1); Preambulat 23–27. (Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act), OJ L, 2024/1689, Article 5(1); Recitals 23–27)

Sistemet me rrezikshmëri të lartë lejohen, por u nënshtrohen kërkesave të rrepta. Këto përfshijnë sisteme IA të dizajnuara për përdorim në fusha kritike, të tilla si arsimi, punësimi, zbatimi i ligjit, kontrolli kufitar dhe qasja në shërbimet publike thelbësore.³⁰ Akti mandaton që këto sisteme t’iu nënshtrohen vlerësimeve të konformitetit, të përmbushin standarde specifike të cilësisë së të dhënave, të sigurojnë mbikëqyrjen njerëzore dhe të përfshijnë mekanizma për transparencë dhe llogaridhënie.³¹ Këto detyrime kërkojnë, për shembull, që grupet e të dhënave të përdorura për trajnimin dhe zhvillimin e sistemeve të jenë relevante, përfaqësuese dhe të çliruara nga gabimet dhe paragjykimet; që mbikëqyrja njerëzore të sigurojë që zhvilluesit të kenë kontroll të plotë dhe të jenë në gjendje të ndalojnë operacionet në çdo moment të caktuar; dhe që masat e transparencës të përfshijnë udhëzime të qarta për të siguruar llogaridhënie në vendosje dhe përdorim.³²

Sistemet e inteligjencës artificiale me rrezik të kufizuar, të tilla si chatbots ose sistemet e njohjes së emocioneve, për shembull, duhet të jenë në përputhje me detyrimet e transparencës, duke përfshirë informimin e përdoruesve se po bashkëveprojnë me një sistem të inteligjencës artificiale.³³ Nga ana tjetër, sistemet e inteligjencës artificiale me rrezik minimal, si filtrat e spamit të mundësuar nga IA ose algoritmet e video-lojërave, mbeten kryesisht të parregulluara, por inkurajohen në mënyrë të barabartë të ndjekin kodet vullnetare të sjelljes dhe t’iu përmbahen udhëzimeve etike.³⁴

Akti i IA ka fushëveprim ekstraterritorial, që do të thotë se vlen jo vetëm për ofruesit dhe përdoruesit brenda BE, por edhe për ata jashtë BE, në vendet ku sistemet e IA prekin njerëzit brenda Bashkimit.³⁵ Kjo ka implikime të rëndësishme për vendet e botës së tretë, përfshirë Maqedoninë e Veriut, e cila do të duhet të fillojë të përafrohet me Aktin shumë kohë para pranimit për të shmangur fragmentimin rregullator dhe për të lehtësuar qasjen në tregun e vetëm të BE-së.

Në thelb, Akti i IA rregullon jo vetëm teknologjitë e IA, por gjithashtu siguron një kornizë ligjore që vendos inovacionin në besimin e publikut, të drejtat themelore dhe mbikëqyrjen demokratike.³⁶ Për vendet candidate si Maqedonia e Veriut, ky Akt nuk është thjesht një detyrim i ardhshëm në kuadër të acquis-it—mund të shihet edhe si një udhëzues për modernizimin institucional dhe harmonizimin ligjor. Nga zbatimi i përgjithshëm i Aktit të BE-së për Inteligjencën Artificiale më 2 gusht 2026, me fillimin e detyrimeve për modelet e inteligjencës artificiale me përdorim të përgjithshëm më 2 gusht 2025 dhe kërkesën për përputhje të plotë deri më 2 gusht 2027, vendet candidate, si Maqedonia e Veriut, mund t’i përdorin këto afate si pikë reference për përafrimin gradual të kuadrit të tyre ligjor dhe institucional me standardet e BE-së.³⁷

---

30 Ibid., Aneksi III; Nenet 6–7.

31 Ibid., Nenet 8–15.

32 Rregullorja (BE) 2024/1689, Akti i Inteligjencës Artificiale, nenet 10–14.

33 Ibid., Neni 52(1); Preambula 70.

34 Ibid., Preambula 71; Neni 69.

35 Ibid., Article 2(1)(c); Preambula 12.

36 Ibid., Preambulat 1, 5 dhe 10.

37 Parlamenti Evropian, Afati kohor i zbatimit të Aktit IA, 2025, (The Timeline of Implementation of the AI Act) https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA%282025%29772906.

Peizazhi aktual rregullator i Maqedonisë së Veriut për IA

Maqedonia e Veriut aktualisht po vepron brenda një vakumi të konsiderueshëm rregullator. Ndryshe nga shumë vende fqinje, vendit i mungon legjislacioni specifik apo edhe udhëzime gjithëpërfshirëse, jo-detyruese për të qeverisur zhvillimin, instalimin ose përdorimin e përgjithshëm të teknologjive të IA. Ndërsa Fondi Maqedonas për Inovacion dhe Zhvillim të Teknologjisë (FITD), në bashkëpunim me qeverinë, ka filluar përpjekjet në vitin 2021 për të formuluar një Strategji Shtetërore për IA, përparimi i prekshëm brenda një kornize të fuqishme legjislative ka qenë dukshëm i ngadaltë.³⁸ Megjithatë, prezantimi i Strategjisë Kombëtare të TIK synon të kapërcejë ndarjen dixhitale duke përmirësuar infrastrukturën e shtrirë në zonat rurale ku shërbimi i tillë lë ende shumë hapësirë për mirësimi.³⁹ Strategjia, në shtyllën e saj të katërt, identifikon IA-në si një teknologji në zhvillim me potencial transformues në të gjithë sektorët, duke theksuar nevojën për të ndërtuar kapacitete institucionale, ligjore dhe teknike për të mbështetur instalimin e ardhshëm të teknologjive të tilla në përputhje me standardet e BE-së.⁴⁰ Ndërsa po trajtohet zhvillimi i përgjithshëm dixhital, mungesa e një kornize të dedikuar të IA-së mund të zgjasë në mënyrë aktive rrugën e Maqedonisë së Veriut drejt anëtarësimit në BE, pasi kërkohen rregullime të gjera legjislative dhe përpjekje për të arritur pajtueshmërinë e nevojshme, duke penguar potencialisht integrimin ekonomik dhe besimin në sektorin e saj dixhital. BE pret që anëtarët e saj të ardhshëm të miratojnë standardet e saj ligjore dhe një strategji joekzistuese ose e gabuar e IA-së do të sinjalizonte qartë një boshllëk në gatishmërinë rregullatore.

Pavarësisht mungesës momentale të legjislacionit specifik për IA, Maqedonia e Veriut ka krijuar një kornizë ligjore themelore për mbrojtjen e të dhënave. Ligji për Mbrojtjen e të Dhënave Personale (LPDP)⁴¹, i cili hyri në fuqi në shkurt 2020, demonstroi harmonizim thelbësor me Rregulloren e Përgjithshme të BE-së për Mbrojtjen e të Dhënave (GDPR).⁴² Ky përafrim ofron një pikënisje, duke qenë se cilësia dhe privatësia e të dhënave janë parimet qendrore të kërkesave të Aktit të BE-së për IA për sistemet e IA me rrezik të lartë. Megjithatë, vetëm LPDP në vetvete rezulton e pamjaftueshme për të adresuar në mënyrë gjithëpërfshirëse kompleksitetet e qenësishme dhe sfidat e reja të paraqitura nga IA, dhe ajo mund të zbatohet vetëm me analogji në rastet që përfshijnë IA, pa qenë drejtpërdrejt e zbatueshme. Kjo pamjaftueshmëri është veçanërisht në lidhje me çështje kritike të tilla si paragjykimi (bias) algoritmik, llogaridhënia për proceset e automatizuara të vendimmarrjes dhe zbatimi i gjerë i IA-së në sektorë të ndryshëm ekonomikë dhe socialë. Për më tepër, pyetjet që kanë të bëjnë me të drejtat e pronësisë intelektuale për veprat e krijuara nga IA mbeten kryesisht të pazgjidhura sipas paradigmës aktuale ligjore maqedonase.⁴³

---

38 Andrea Radonjanin, Andrea Lazarevska, dhe Filip Srbinoski, "Inteligjenca Artificiale 2024-Schoenherr," ("Artificial Intelligence 2024 - Schoenherr,") *Schoenherr*. https://www.schoenherr.eu/media/0s3n4xde/schoenherr_chambers_north_macedonia.pdf.

39 Qeveria e Republikës së Maqedonisë së Veriut, *Draft Strategjia Kombëtare e TIK 2023-2030*, Ministria e Shoqërisë Informatike dhe Administratës, qasur më 30 korrik 2025, https://ener.gov.mk/PublicDocuments/Drafti%20Nacional%20ICT%20strategy%202023-2030_Draft_id=71_version=1.pdf.

40 Ibid.

41 Ligji për Mbrojtjen e të Dhënave Personale, *Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut* nr. 42/20, me ndryshimet nr. 101/25.

42 DLA Piper, "Ligjet për mbrojtjen e të dhënave në Maqedoninë e Veriut," (Data protection laws in North Macedonia,) *DLA Piper Data Protection Laws of the World*, ndryshuar për herë të fundit më 17 janar 2024, <https://www.dlapiperdataprotection.com/index.html?t=about&c=MK>.

43 Andrea Radonjanin, Andrea Lazarevska, dhe Filip Srbinoski, "Inteligjenca artificiale 2024-Schoenherr," ("Artificial Intelligence 2024 - Schoenherr") *Schoenherr*. https://www.schoenherr.eu/media/0s3n4xde/schoenherr_chambers_north_macedonia.pdf, Ligji për mbrojtjen e të dhënave personale, *Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut* nr. 42/20, me ndryshimet nr. 101/25.

LPDP siguron një kornizë themelore për adresimin e shqetësimeve të lidhura me IA në Maqedoninë e Veriut, pavarësisht nga mungesa e legjislacionit specifik të IA në vend. Përkufizimi i tij i gjerë i “përpunimit të të dhënave personale” në nenin 4, paragrafi (1), pika 2, që përfshin mjete të automatizuara, lejon Agjencinë për Mbrojtjen e të Dhënave Personale (Agjencia) të mbikëqyrë sistemet e IA që trajtojnë të dhënat personale. Në mënyrë të ngjashme, neni 4, paragrafi (1), përkufizimi i pikës 4 në lidhje me “profilizimin” zbatohet drejtpërdrejt për shumë aplikime të IA-së, duke krijuar një bazë ligjore për rregullimin e IA-së parashikuese.⁴⁴

Parimet themelore të LPDP-së nga neni 9, të tilla si “ligjshmëria, drejtësia dhe transparencia” dhe “saktësia”, mund të zbatohen në mënyrë analoge me IA-në. Kjo përfshin zbutjen e paragjykitimit algoritmik nën “saktësinë” (neni 9, paragrafi (1), pika 4) dhe sigurimin e komunikimit të qartë në lidhje me vendimet e IA-së për “transparencën” (neni 9, paragrafi (1), pika 1). Për më tepër, të drejtat e subjekteve të të dhënave në nenin 17, paragrafi (2), pika 6 dhe neni 18, paragrafi (2), pika 7, adresojnë në mënyrë specifike “procesin e vendimmarrjes së automatizuar, duke përfshirë profilizimin”, duke u dhënë individëve të drejtën për informacion kuptimplotë në lidhje me logjikën dhe pasojat e IA-së. Kjo i fuqizon ata të kuptojnë dhe sfidojnë vendimet algoritmike. Së fundi, kompetencat e gjera të Agjencisë sipas nenit 66 për të kërkuar informacion dhe për të hyrë në të dhënat personale ofrojnë një mekanizëm rregullator thelbësor për të hetuar dhe zbatuar pajtueshmërinë me mbrojtjen e të dhënave në rastet e lidhura me IA. Edhe pse nuk zëvendëson legjislacionin e dedikuar për IA, LPDP ofron rrugë të menjëhershme ligjore për të adresuar shqetësimet kritike të IA-së brenda peizazhit aktual rregullator të Maqedonisë së Veriut.⁴⁵ Qasja aktuale e Maqedonisë së Veriut për zhvillimin e politikave të IA-së nuk ka një kornizë për konsultimin e palëve të interesuara ose për dialogun me shumë palë të interesuara. Kjo mungesë kufizon përfshirjen e perspektivave të ndryshme, të cilat mund të rezultojnë në politika që nuk adresojnë plotësisht sfidat shoqërore dhe teknike të IA-së. Në Holandë, për shembull, kryhen konsultime me shumë palë të interesuara mbi udhëzimet e IA dhe praktikën e ndaluara të IA, duke përfshirë organet qeveritare, industrinë dhe shoqërinë civile për të siguruar kontribut dhe pjesëmarrje të gjerë.⁴⁶ Kjo tregon se angazhimi i palëve të interesuara është i nevojshëm për të prodhuar politika që pasqyrojnë perspektiva të shumëfishta, sigurojnë pajtueshmëri dhe lejojnë mbikëqyrje. Pa të, qeverisja e IA rrezikon të ketë boshllëqe në llogaridhënie dhe përgjegjshmëri.

Ndryshimet e nevojshme ligjore, institucionale dhe teknike për pajtueshmërinë

Maqedonisë së Veriut aktualisht nuk ka një kornizë ligjore të dedikuar për inteligjencën artificiale. Ndërsa po zhvillohen përpjekje më të gjera për transformimin dixhital, veçanërisht përmes Strategjisë Kombëtare të TIK, vendi ende nuk rregullon rreziqet, përgjegjësitë ose mekanizmat mbikëqyrës specifikë të IA-së. Mungesa e masave mbrojtëse të përcaktuara ligjërisht, kapacitetit institucional dhe infrastrukturës teknike krijon një hendek midis pozicionit aktual të Maqedonisë së Veriut dhe standardeve të kërkuara nga Akti i BE-së për IA.

---

⁴⁴ Ibid., Neni 4.

⁴⁵ Ibid., nenet 9, 17, 18 dhe 66.

⁴⁶ Rijksoverheid, “Reactie op Consultatie AI Systemen,” *Rijksoverheid*, 11 dhjetor 2024, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2024/12/11/reactie-consulatie-ai-systeem>.

Ndryshimet ligjore

Mungesa e një strategjie shtetërore të dedikuar për IA do të thotë se Maqedonia e Veriut duhet të fillojë nga e para, çka kërkon vullnet të konsiderueshëm politik, investime financiare dhe ekspertizë ligjore për të ndërtuar një kornizë gjithëpërfshirëse rregullatore. Sigurimi i financimit adekuat për këto reforma do të jetë një sfidë e rëndësishme, që ka të ngjarë të kërkojë mbështetje ndërkombëtare.

Duke pasur parasysh kompleksitetin dhe gjerësinë e Aktit të BE-së për IA, Maqedonia e Veriut duhet të miratojë një ligj të ri, të dedikuar për inteligjencën artificiale në vend që të përpiket të rregullojë IA-në vetëm përmes ndryshimeve në Ligjin ekzistues për Mbrojtjen e të Dhënave Personale. Ndërsa LP-DP-ja trajton çështje që lidhen me qeverisjen e të dhënave dhe të drejtat individuale, ajo nuk mbulon aspekte kritike të tilla si klasifikimi i rrezikut, vlerësimet e konformitetit ose detyrimet specifike të sektorit. Një instrument i ri ligjor do të mungësonte siguri më të qartë rregullatore dhe harmonizim më të mirë me kërkesat e BE-së, ndërsa ndryshimet e synuara në ligjet ekzistuese sektoriale do të siguronin harmonizim të plotë.⁴⁷ Ky ligj duhet të miratojë një klasifikim të bazuar në rrezik, duke pasqyruar Aktin e BE-së për IA dhe të ndalojë në mënyrë eksplicite sistemet që konsiderohen se paraqesin një rrezik të papranueshëm.⁴⁸ Ky legjislacion duhet të mandatojë gjithashtu vlerësime të duhura të ndikimit të të drejtave themelore për sistemet e IA me rrezik të lartë para vendosjes së tyre, duke siguruar një mjet për të adresuar në mënyrë proaktive këto dëmtime dhe rreziqe.⁴⁹ Për sistemet e klasifikuara si me rrezik të lartë, Maqedonia e Veriut do të duhet të ligjërojë kërkesat që mbulojnë qeverisjen e të dhënave (të ngjashme me ato që gjenden në LPDP), dokumentacionin teknik gjithëpërfshirës dhe mbajtjen e shënimeve, dhe dispozitat e transparencës dhe informacionit. Kjo mund të përfshijë specifikimin e kërkesave për monitorimin pas tregut dhe raportimin e incidenteve serioze që përfshijnë sistemet e IA, duke siguruar pajtueshmërinë dhe llogaridhënien e vazhdueshme sapo sistemet të bëhen funksionale, domethënë të vendosura dhe të arritshme për shumë përdorues.⁵⁰ Ai duhet të sigurojë mbikëqyrje kuptimplotë njerëzore, të garantojë qëndrueshmërinë teknike, saktësinë dhe sigurinë kibernetike të sistemeve të IA me rrezik të lartë dhe të mandatojë krijimin e një sistemi të fuqishëm të menaxhimit të rrezikut. Ligji i ri duhet gjithashtu të përcaktojë detyrimet e transparencës për sistemet e inteligjencës artificiale me rrezik të kufizuar, të tilla si chatbots, dhe të përcaktojë një kornizë të qartë zbatimi me autoritetet shtetërore të caktuara, si dhe një sistem dënimesh në përputhje me Aktin e BE-së, duke përfshirë dispozitat për mekanizmat e dëmshpërblimit për individët e prekur.⁵¹ Përtej një ligji të përgjithshëm të IA, legjislacioni ekzistues specifik i sektorit në fusha të tilla si kujdesi shëndetësor, financat, punësimi dhe arsimi do të duhet të rishikohet dhe ndryshohet për të përfshirë dispozita specifike të IA, duke siguruar qëndrueshmëri me parimet e Aktit të IA.

---

47 Andrea Lazarevska, Andrea Radonjanin dhe Filip Srbinoski, "Mungesa e rregullimit të IA në Maqedoninë e Veriut," *Chambers (Global Practice Guide: Inteligjenca Artificiale 2024)*, Schoenherr, aksesuar më 10 gusht 2025, https://www.schoenherr.eu/media/0s3n4xde/schoenherr_chambers_north_macedonia.pdf.

48 Rregullorja (BE) 2024/1689 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit e 13 qershorit 2024 që përcakton rregullat e harmonizuara për inteligjencën artificiale (Akti i Inteligjencës Artificiale), OJ L, 2024/1689, Neni 5(1); Premtimet 23–27. (Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act), OJ L, 2024/1689, Article 5(1))

49 Ibid., Neni 4.

50 Ibid., nenet 10, 11, 13, 14, 15, 66.

51 Ibid., nenet 52, 60, 61, 62, dhe 71.

Ndryshime institucionale

Zbatimi i Aktit të IA-së kërkon forcimin dhe krijimin e kapaciteteve të reja institucionale. Maqedonia e Veriut do të duhet të hartojë një autoritet shtetëror kompetent për mbikëqyrjen e IA, duke zgjeruar potencialisht Agjencinë e saj për Mbrojtjen e të Dhënave Personale (PDPA) ose duke krijuar një organ të dedikuar të IA me ekspertë multidisiplinarë.⁵² Për sistemet e inteligjencës artificiale me rrezik të lartë ose për zhvilluesit e tyre, duhet të akreditohen ose të krijohen organe të pavarura të vlerësimit të përputhshmërisë nga palë të treta. Megjithatë, vetë PDPA-ja përballet me kufizime të mirëdokumentuara. Raportet e saj vjetore dhe raporti më i fundit i progresit i Komisionit Evropian identifikojnë sfida të vazhdueshme të tilla si stafi i kufizuar, financimi i pamjaftueshëm dhe mungesa e infrastrukturës teknike, të cilat kufizojnë rëndë shtrirjen e saj rregullatore.⁵³ Këto mangësi duhet të adresohen si prioritet nëse Agjencia do të marrë përsipër përgjegjësitë shtesë të përshkruara në Aktin e IA-së.

Nevojitet një trajnim i gjatë për nëpunësit civilë në të gjithë sektorët qeveritarë, përfshirë ministrinë, gjyqësorin dhe prokurimin, për të zhvilluar të kuptuarit e tyre si për kërkesat ligjore ashtu edhe për implikimet teknike të Aktit të IA.⁵⁴ Koordinimi i fortë ndërinstitutional dhe iniciativat e ndërgjegjësim-it publik janë thelbësore, duke përfshirë partneritetet publike-private, të cilat mund të stimulohen në shumë mënyra, siç janë thirrjet për investime të jashtme në IA. Përveç kësaj, autoriteti i caktuar i IA, qoftë i ri apo ekzistues, duhet të jetë i pajisur në mënyrë të konsiderueshme me burime njerëzore, financiare dhe teknologjike për të kryer misionin e tij në mënyrë efektive.

Ndërtimi i kapaciteteve institucionale do të kërkojë përpjekje të koordinuara për të trajnuar zyrtarët publikë dhe për të krijuar autoritetet kompetente për të mbikëqyrur vendosjen dhe pajtueshmërinë e IA-së. Këto sfida paraqesin një mundësi për Maqedoninë e Veriut për të rritur qeverisjen, për të tërhequr investime dhe për të nxitur inovacionin brenda një mjedisi të rregulluar dhe që respekton të drejtat në përputhje me standardet e BE-së.⁵⁵

---

52 Ibid., Nenet 60 dhe 61.

53 Republika e Maqedonisë së Veriut, *Raporti vjetor i Agjencisë për Mbrojtjen e të Dhënave Personale për vitin 2023* (Shkup: Agjencia për Mbrojtjen e të Dhënave Personale, 2024), <https://dzlp.mk/mk/izveshtai>; Komisioni Evropian, *Raporti i Maqedonisë së Veriut 2024*, SWD(2024) 621 përfundimtare, (Eвропска комисија, *North Macedonia 2024 Report (Извештај за Северна Македонија за 2024)*, SWD(2024) 621) Bruksel, 5 qershor 2024, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/north-macedonia-report-2024_en.

54 Ibid., Preambula 70.

55 Komisioni Evropian, *Mbikëqyrja e IA nga Autoritetet Kompetente*, (Supervising AI by Competent Authorities) qasur më 10 gusht 2025, https://reform-support.ec.europa.eu/what-we-do/public-administration-and-governance/supervising-ai-competent-authorities_en.

Ndryshime teknike

Maqedonia e Veriut duhet të adresojë sfida të rëndësishme teknike. Zhvillimi ose miratimi i standardeve teknike të detajuara për zhvillimin dhe vendosjen e IA, në përputhje me normat evropiane (duke përfshirë IA të shpjegueshme dhe ndërveprueshmërinë), është jetik.⁵⁶ Nevojiten investime për të zhvilluar një grup shtetëror ekspertësh të IA-së, duke përfshirë specialistë të etikës, shkencëtarë të të dhënave dhe inxhinierë, brenda sektorëve publikë dhe privatë, si dhe për të forcuar programet arsimore dhe kërkimin e IA. Një infrastrukturë e sigurt e të dhënave është e një rëndësie të veçantë për sistemet me rrezik të lartë AI, duke kërkuar potencialisht investime në informatikë të sigurt cloud dhe qendrat kombëtare të të dhënave për të zbutur rreziqet e sigurisë kibernetike.⁵⁷

Maqedonia e Veriut tashmë ka pësuar sulme të shumta ransomware dhe phishing kundër institucioneve publike, siç është Fondi i Sigurimeve Shëndetësore në vitin 2023 dhe Ministritë e Bujqësisë dhe Arsimit në vitin 2022, duke treguar dobësi në sigurinë kibernetike dhe duke theksuar rrezikun e rritur të manipulimit të sistemeve të IA.⁵⁸ Ndërsa IA bëhet më e integruar në shërbimet publike, potenciali për shfrytëzim rritet ndjeshëm, duke nënvizuar nevojën urgjente për siguri dhe qëndrueshmëri të fortë.

Krijimi ose mbështetja e objekteve të testimit dhe validimit të IA, veçanërisht për testimin e sistemit me rrezik të lartë, është thelbësore për pajtueshmërinë.⁵⁹ Paralelisht, Maqedonia e Veriut duhet të zhvillojë politika që synojnë ruajtjen e grupit të saj ekzistues të profesionistëve dixhitalë dhe IA, të cilët shpesh tërhiqen jashtë vendit nga mundësi më të financuara. Parandalimi i largimit të trurit përmes stimuljeve, programeve të zhvillimit të karrierës dhe financimit të kërkimit do të jetë çelësi për ndërtimin e kapaciteteve të qëndrueshme të brendshme për qeverisjen dhe inovacionin e IA, siç ka rekomanduar BE-ja përmes Mekanizmit të saj për Përforcimin e Talenteve dhe partneriteteve nën kornizat Global Gateway.⁶⁰

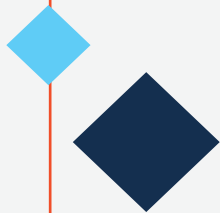
⁵⁶ Ibid., Neni 41.

⁵⁷ Ibid., Neni 10 dhe 15.

⁵⁸ Rrjeti Ballkanik i Gazetarisë Investigative, "Krimi kibernetik paraqet rreziqe të konsiderueshme për Evropën Juglindore: sulmet me ransomware godasin Fondin e Sigurimeve Shëndetësore të Maqedonisë së Veriut dhe ministritë e shumta," *Risk Bulletin*, mars 2024; dhe Telegrafi.com, "Sulmet kibernetike ndaj institucioneve shtetërore përshkallëzohen, duke ekspozuar rreziqet e të dhënave të qytetarëve," *Telegrafi*, prill 2023

⁵⁹ Stein, Merlin, Milan Gandhi, Theresa Kriecherbauer, Amin Oueslati dhe Robert Trager. "Organet publike kundrejt private: Kush duhet të kryejë vlerësime dhe auditime të avancuara të IA? Një logjikë me tre hapa e bazuar në raste studimore të industrive me rrezik të lartë." (Public vs Private Bodies: Who Should Run Advanced AI Evaluations and Audits? A Three-Step Logic Based on Case Studies of High-Risk Industries.) arXiv, 30 korrik 2024. <https://www.arxiv.org/abs/2407.20847v1>

⁶⁰ Parlamenti Evropian, *Raporti mbi Shfrytëzimin e Talenteve në Rajonet e Evropës*, A9-0325/2023, miratuar më 14 qershor 2023, veçanërisht Preambulat R-P mbi strategjitë e mbajtjes së talenteve për të përballuar ikjen e trurit; Komisioni Evropian, *Zbatimi i Agjendës Globale Gateway*, Komunikimi COM(2023)715, 10 tetor 2023, §3 mbi Partneritetet e Talenteve dhe bashkëpunimin me partnerët e vendeve të botës së tretë (jo-BE) për të parandaluar ikjen e trurit dhe për të mbështetur zhvillimin e aftësive.

Përfundim

Akti i BE-së për IA, i bazuar në vlera të fokusuara te njeriu dhe një qasje të bazuar në rrezik, shërben si një kornizë jetike për përafrimin e Maqedonisë së Veriut me standardet dixhitale dhe demokratike të Bashkimit. Vakumi aktual rregullator kërkon urgjentisht reforma gjithëpërfshirëse ligjore që pasqyrojnë strukturën e Aktit - prezantimin e një ligji të dedikuar për IA, krijimin e një autoriteti mbikëqyrës kombëtar kompetent dhe ngritjen e kapaciteteve institucionale në të gjithë administratën publike dhe infrastrukturën. Kjo përfshin investime strategjike në ekspertizën e IA, sistemet e sigurta të të dhënave dhe objektet e testimit për të siguruar përsosmërinë teknike dhe llogaridhënien. Ndërsa është kompleks, ky proces i ofron Maqedonisë së Veriut një mundësi transformuese: të modernizojë qeverisjen e saj dixhitale, të nxisë inovacionin, të tërheqë investime të qëndrueshme dhe të përshpejtojë rrugën e saj drejt pranimet në BE.

Më e rëndësishmja, miratimi i kësaj kornize vendos të ardhmen dixhitale të vendit në mbrojtjen e të drejtave themelore, duke siguruar që IA u shërben njerëzve, mbron dinjitetin e tyre dhe përforcon besimin e publikut në sundimin e ligjit.

Analizë e shkurtër e ndryshimeve në ligjet për arsimin fillor dhe të mesëm dhe pajtueshmërinë e tyre me direktivat e BE-së për mosdiskriminim

Tona Kareva Taleska

Bashkëpunëtore e jashtme e Institutit për politikë evropiane – Shkup

Kjo analizë paraqet dhe vlerëson ndryshimet e fundit në ligjet për arsimin fillor dhe të mesëm në Republikën e Maqedonisë së Veriut dhe pajtueshmërinë e tyre me direktivat e BE-së për mosdiskriminim. Bazuar në mangësitë e identifikuara, analiza bën rekomandime specifike për të përafruar kuadrin ligjor shtetëror me standardet evropiane, në mënyrë që të përforcohen mekanizmat kundër diskriminimit dhe të sigurohet arsim gjithëpërfshirës dhe i barabartë për të gjithë nxënësit.

Hyrja dhe konteksti

Gjatë vitit 2025, Kuvendi i Republikës së Maqedonisë së Veriut ka miratuar disa ndryshime në Ligjin për arsim fillor dhe Ligjin për arsim të mesëm, të cilat kanë shkaktuar reagime të konsiderueshme nga sektori civil⁶¹, pasi me këto ndryshime fshihen bazat e diskriminimit - gjinia, identiteti gjinor dhe orientimi seksual, referenca ndaj Ligjit për Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi, si dhe temat e shëndetit seksual e riprodhues dhe ato të barazisë gjinore dhe rinia mbetet pa qasje në edukimin shëndetësor të bazuar në prova. Këto ndryshime u miratuan në një procedurë të shkurtuar, pa debat të duhur publik dhe pa përfshirjen e publikut ekspert. Kritikën kryesore i referohen faktit se ndryshimet në fjalë relativizojnë mekanizmat ekzistues për mbrojtjen nga diskriminimi dhe dhuna, minojnë gjithëpërfshirjen e arsimit, dhe kështu shkelin të drejtat kushtetuese për qasje të barabartë në arsim për të gjithë, të drejtën për trajtim të barabartë dhe ndalimin e diskriminimit.⁶²

Ndryshimet paraqesin një largim nga agjenda evropiane – domethënë, një largim nga standardet dhe parimet e vendosura tashmë si pjesë përbërëse e [Kushtetutës së Republikës së Maqedonisë së Veriut, Ligjit për Parandalim dhe Mbrojtje nga Diskriminimi](#), si dhe në dokumentet përkatëse ndër-kombëtare, duke përfshirë [Objektivat për zhvillim të qëndrueshëm të Kombeve të Bashkuara](#). Për më tepër, këto ndryshime janë në kundërshtim me direktivat e mëposhtme të Bashkimit Evropian: [Direktiva 2000/78/KE](#), [Direktiva 2004/113/KE](#) dhe [Direktiva 2006/54/KE](#).

Diskriminim paraqet çdo lloj dallimi, përjashtimi, kufizimi ose dhënie e përparësisë që bazohet në një bazë diskriminuese (si raca, ngjyra e lëkurës, origjina, përkatësia kombëtare ose etnike, seksi, gjinia, orientimi seksual, identiteti gjinor, përkatësia në një grup të marginalizuar, gjuha, shtetësia, origjina sociale, arsimi, feja ose besimi fetar, besimi politik, lloj besimi tjetër, aftësia e kufizuar, moshë, statusi familjar ose martesor, statusi i pasurisë, gjendja shëndetësore, prona personale dhe statusi shoqëror ose çdo bazë tjetër), me veprim ose mosveprim, që kanë për qëllim ose rezultat të parandalojnë, kufizojnë, njohin, gëzojnë ose ushtrojnë të drejtat dhe liritë e një personi ose grupi të caktuar në baza të barabarta me të tjerët.⁶³ Kjo mbulon të gjitha format e diskriminimit, duke

---

61 Rrjeti për Mbrojtjen nga Diskriminimi (MZD), "Kërkesë për tërheqjen e menjëhershme të ndryshimeve në ligjet për arsimin fillor dhe të mesëm", (Баранье за итно повлекување на измените на законите за основно и средно образование) 2024. Gjendet në: <https://mhc.org.mk/news/mrezhata-za-zashtita-od-diskriminacija-bara-itno-da-se-povlechat-zakon-skite-izmeni-za-osnovno-i-sredno-obrazovanie/>

Rrjeti për Mbrojtjen nga Diskriminimi (RRMD), "Reagim publik: Shëndeti, mbrojtja nga dhuna dhe diskriminimi i të rinjve nuk janë prioritet për Qeverinë dhe shumicën e deputetëve", (Јавна реакција: Здравјето, заштитата од насилство и дискриминација на младите не се приоритет за Владата и мнозинство на пратеници) 2025. Gjendet në: <https://mzd.mk/mk/vesti/reakcija/>

Rrjeti për Mbrojtjen nga Diskriminimi (RRMD), "Dhuna, diskriminimi dhe injoranca në arsimin formal janë 'normaliteti' i ri i promovuar nga Qeveria, Parlamenti dhe Presidentja e shtetit", („Насилството, дискриминацијата и незнаењето во формалното образование се новото „нормално“ што го промовираат Владата, Парламентот и Претседателката на државата), 2025. Gjendet në: <https://mzd.mk/mk/vesti/reakcija/>

Koalicioni Margini, 02.04.2025, postim në Facebook. Gjendet në: <https://www.facebook.com/CoalitionMargins/posts/pfbid02VrTmNpwTXCEG7K9yhofX7XTFf1juJVRdd5hh793VB6PVdyojKkqUN4BcQjtzbe1tl>

62 Rrjeti për Mbrojtjen nga Diskriminimi (RRMD) dhe Platforma për Barazi Gjinore, "Thirrje Presidentes të Republikës së Maqedonisë së Veriut për mosnënshkrimin e dekreteve për ndryshimet në arsim", („Повик до претседателката на РСМ за непотпишување на указите за измените во образованието) 2025. Gjendet në: <https://mhc.org.mk/news/povik-do-pretседателката-na-rsm-gordana-siljanovska-davkova-za-nepotpishuvanje-na-ukazite-za-shtetni-zakonski-izmeni-vo-obrazovaniето-i-dosledno-sproveduvanje-na-zalozhbite-za-rodova-ednakvost/>

63 Ligji për Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi, "Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut", nr. 258/2020

përfshirë pamundësimin e përshtatjes së duhur dhe pamundësimin e qasjes dhe disponueshmërisë së infrastrukturës, mallrave dhe shërbimeve. Ligji për Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi zbatohet nga të gjitha organet shtetërore, organet e njëjësive të vetëqeverisjes vendore, personat juridikë me autorizim publik dhe të gjithë personat e tjerë juridikë dhe fizikë në fusha të ndryshme, duke përfshirë fushën e arsimit. Institucionet kryesore të ngarkuara me parandalimin dhe mbrojtjen nga diskriminimi janë Komisioni për Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi dhe Avokati i Popullit.

Në Maqedoni, baza më e zakonshme për diskriminim është përkatësia kombëtare ose etnike, prona personale dhe statusi shoqëror, gjinia, identiteti gjinor, orientimi seksual, besimi politik, pengesat në zhvillim etj. Shumica e akteve diskriminuese të evidentuara kanë ndodhur në sektorin publik, veçanërisht në fushën e punësimit, arsimit dhe qasjes në shërbimet publike, por ka pasur edhe një rritje të rasteve në sektorin privat dhe hapësirën online.⁶⁴

Ndërkohë, sistemi arsimor maqedonas përballlet me sfida serioze në sigurimin e gjithëpërfshirjes dhe trajtimit të barabartë të nxënësve dhe studentëve. Në një sondazh të kryer nga Forumi Arsimor Rinor (MOF) në vitin 2020, u zbulua se diskriminimi ekziston në të gjitha nivelet – nga ai fillor dhe i mesëm, deri në arsimin e lartë. Ai manifestohet përmes stereotipeve, qasjes së vështirë në arsim ose pritshmërive më të ulëta për nxënësit që u përkasin grupeve të marginalizuara. Studentët në institucionet e arsimit të lartë në Maqedoninë e Veriut shpesh përballen me diskriminim për shkak të përkatësisë etnike, identitetit gjinor dhe orientimit seksual. Këto gjetje tregojnë se ekzistojnë sfida sistematike në krijimin e një mjedisi arsimor gjithëpërfshirës dhe theksojnë nevojën për një qasje gjithëpërfshirëse në promovimin e barazisë dhe mbrojtjes efektive kundër diskriminimit në të gjitha nivelet e arsimit.⁶⁵

Nxënësit LGBTIQ+ në Maqedoninë e Veriut shpesh janë të ekspozuar ndaj diskriminimit, dhunës verbale dhe fizike në institucionet arsimore. Dhuna shpesh është sistematike dhe shkollat rrallë ofrojnë një përgjigje ose mbështetje të përshtatshme, gjë që kontribuon në marginalizimin e mëtejshëm dhe pasoja psikologjike te këta nxënës.⁶⁶ Dhuna është normalizuar dhe rastet e ngacmimeve, dhunës seksuale dhe ngacmimeve të kryera nga të miturit po bëhen më të shpeshta – si në shkolla ashtu edhe në hapësira publike. Të rinjtë e moshës 15 deri në 18 vjeç janë veçanërisht të ekspozuar ndaj këtyre formave të dhunës dhe studentët LGBTI ngacmohen deri në katër herë më shpesh sesa bashkëmoshatarët e tyre heteroseksualë. Për më tepër, 15-vjeçarët me orientim homoseksual ose biseksual vuajnë dy ose më shumë herë më shpesh sesa bashkëmoshatarët e tyre heteroseksualë, shpesh me simptoma të theksuar psikosomatike (74%), ndjenja trishtimi dhe mungese shprese (47%), ose me mendime serioze vetëvrasëse (30%).⁶⁷

---

64 Komisioni për Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi (2024). Raporti vjetor për punën e Komisionit për vitin 2024. Shkup: KPMD Gjendet në: <https://kszd.mk>

65 Forumi Arsimor Rinor (MOF), "Diskriminimi ndaj të rinjve në arsimin e lartë", (Дискриминација врз млади во високото образование) 2020. Gjendet në: <https://mof.mk/diskriminacija-vo-visoko-obrazovanie/>

66 ERA – LGBTI Equal Rights Association for Western Balkans and Turkey, "LGBTI Youth in the Western Balkans: Mapping the Socio-Economic Situation and Needs", 2020. Gjendet në: https://www.lgbti-era.org/sites/default/files/pdf-docs/era_youth_report_2020_final.pdf

67 HERA – Shoqatë për edukim shëndetësor dhe hulumtim, "Hulumtim mbi dhunën me bazë gjinore ndaj të rinjve dhe fëmijëve në Maqedoninë e Veriut", (Истражување за родово базирано насилство врз младите и децата во Северна Македонија) 2023. Në dispozicion në: <https://hera.org.mk/wp-content/uploads/2023/03/Analiza-za-rodovo-nasilstvo-vrz-deca-i-mladi.pdf>

Ndryshimet kryesore të ligjeve dhe pasojat e mundshme

Në janar 2025, Kuvendi miratoi ndryshime në Ligjin për arsim fillor, me çka u hoqën disa nga bazat për diskriminim, përkatësisht gjinia, identiteti gjinor dhe orientimi seksual. Për më tepër, në lidhje me këtë temë, në nenin 6, u shtua paragrafi 8, i cili i referohet ndalimit të diskriminimit dhe ndarjes fizike të nxënësve për arsye diskriminuese gjatë regjistrimit dhe formimit të klasave në shkollat fillore pa një qëllim të ligjshëm ose objektivisht të justifikuar, në përputhje me Ligjin për Parandalim dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi. Në këto ndryshime merret për referim Ligji për Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi, përdoren termat barazi gjinore, si dhe shëndeti seksual dhe riprodhues.⁶⁸

Me ndryshimet në prill 2025, Kuvendi solli disa ndryshime, më saktë neni 16 paragrafi 8, ku përmendet Ligji për Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi, ndryshohet duke iu referuar Kushtetutës së Republikës së Maqedonisë së Veriut. Veç kësaj, në nenin 48, termi shëndet seksual dhe riprodhues fshihet dhe termi barazi gjinore zëvendësohet me barazi ndërmjet sekseve. Kjo në të vërtetë nënkupton ndryshimin e dispozitave të cilat i detyronin shkollat të kryejnë aktivitete për të promovuar barazinë gjinore, për t'u mbrojtur nga dhuna e bashkëmoshatarëve dhe familjes dhe për të futur edukim gjithëpërfshirës seksual.⁶⁹ Për më tepër, shtohet një opsion që lejon prindërit të kërkojnë që fëmijët e tyre të përjashtohen nga përmbajtje të caktuara mësimore, pa kriteret ose procedura të qarta për ta bërë këtë. Një qasje e tillë lë mundësinë e qasjes selektive në njohuri, e cila prek drejtpërdrejt temat që lidhen me të drejtat e njeriut, edukimin shëndetësor, barazinë dhe diversitetin. Në të njëjtën kohë, kompetencat e shkollave dhe edukatorëve për njohjen dhe veprimin në rastet e diskriminimit dhe dhunës janë të kufizuara.⁷⁰

Me Ligjin për ndryshim dhe plotësim të Ligjit për arsimin e mesëm nuk njihet diskriminimi si formë e dhunës dhe, përveç dhunës fizike, nuk njihet dhuna emocionale, psikologjike dhe seksuale. Ligji nuk propozon masa për promovimin e shëndetit seksual dhe riprodhues të të rinjve, pavarësisht të dhënave dërmuese. Përveç kësaj, shkaqet e diskriminimit nuk janë zgjeruar, në përputhje me Ligjin për Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi, dhe duke marrë parasysh nevojën e harmonizimit të legjislacionit me Ligjin për Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi.⁷¹

Kuadri ligjor i BE-së

Këto ndryshime duhet të analizohen në kontekstin e integritit evropian të vendit, veçanërisht duke pasur parasysh detyrimet që rrjedhin nga e drejta e Bashkimit Evropian.

Si vend kandidat për anëtarësim në BE, Republika e Maqedonisë së Veriut është e detyruar të përfrojë legjislacionin e saj me direktivat e Bashkimit Evropian, ndër të cilat direktivat kryesore janë ato për mosdiskriminim dhe trajtim të barabartë, Direktiva 2000/43/KE për trajtim të barabartë pavarësisht nga origjina racore ose etnike dhe Direktiva 2000/78/KE që rregullon trajtimin e barabartë në lidhje me punësimin dhe profesionin janë ndër instrumentet themelore të BE-së për mbrojtjen nga

68 Ligji për ndryshimin e Ligjit për arsimin fillor ("Gazeta zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut", nr. 3/2025)

69 Rrjeti për Mbrojtjen nga Diskriminimi (MZD). (11 prill 2025), " Dhuna, diskriminimi dhe injoranca në arsimin formal janë 'normaliteti' i ri i promovuar nga Qeveria, Parlamenti dhe Presidentja e vendit ", (Насилството, дискриминацијата и незнаењето во формалното образование се новото „нормално“ што го промовираат Владата, Парламентот и Претседателката на државата) 2025. Gjetet në: <https://mzd.mk/mk/vesti/reakcija-2/>

70 Ligji për ndryshimin e Ligjit për arsimin fillor ("Gazeta zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut", nr. 3/2025)

71 Ligji për ndryshimin e Ligjit për arsimin fillor ("Gazeta zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut", nr. 3/2025)

diskriminimi.⁷² Megjithëse këto direktiva nuk rregullojnë zyrtarisht fushën e arsimit formal, parimet e tyre – trajtimi i barabartë, mosdiskriminimi dhe qasja e barabartë – zbatohen edhe për institucionet arsimore, pasi ato janë subjekte publike ose private që ofrojnë shërbime dhe formësojnë integrimin shoqëror. Praktika evropiane, duke përfshirë edhe praktikën gjyqësore të Gjykatës së Drejtësisë të Bashkimit Evropian, konfirmon se parimi i mosdiskriminimit ka efekt horizontal edhe në fusha të tjera, siç është arsimi, kur ato lidhen me qasjen e barabartë në burime, mundësi dhe shërbime.⁷³

Në kontekstin e harmonizimit me kornizën ligjore evropiane, përveç të lartpërmendurave, veçanërisht të rëndësishme janë edhe instrumentet që sigurojnë qasje të barabartë në arsim pa diskriminim. Neni 14 i Kartës së të Drejtave Themelore të Bashkimit Evropian garanton se “çdokush ka të drejtë në arsim dhe qasje në trajnim profesional dhe të vazhdueshëm”, i cili përcakton detyrimin e shteteve anëtare (dhe vendeve kandidate) për të siguruar një sistem arsimor gjithëpërfshirës që është i qasshëm për të gjithë.⁷⁴ Në të njëjtën kohë, neni 21 i Kartës së të Drejtave Themelore të Bashkimit Evropian ndalon në mënyrë eksplicite diskriminimin në çfarëdoq bazë, duke përfshirë seksin, racën, etninë dhe fenë. Ky nen zbatohet horizontalisht për të gjitha fushat e prekura nga e drejta e BE-së, përfshirë arsimin, në rastet kur ekziston një lidhje me të drejtat dhe detyrat që rrjedhin nga e drejta evropiane.

Shtylla Evropiane e të Drejtave Sociale, e miratuar nga Komisioni Evropian, Parlamenti Evropian dhe Këshilli, e konfirmon këtë përmes Parimit 1, sipas të cilit “çdo individ ka të drejtë për arsimim, trajnim dhe mësim cilësor dhe gjithëpërfshirës gjatë gjithë jetës”.⁷⁵

Për më tepër, Objektivi 4 për zhvillim të qëndrueshëm (SDG 4) i Agjendës 2030 të Kombeve të Bashkuara bën thirrje për “sigurimin e arsimit cilësor gjithëpërfshirës dhe të barabartë dhe promovimin e mundësive të nxënies për të gjithë”, i cili është një standard global i pranuar gjithashtu nga BE⁷⁶. Në të njëjtin kontekst, Objektivi 5 (SDG 5) promovon barazinë gjinore dhe fuqizimin e të gjitha grave dhe vajzave, duke futur parimin e mosdiskriminimit në të gjitha sferat, përfshirë arsimin⁷⁷.

Është gjithashtu e rëndësishme të theksohet neni 14 i Konventës së Stambollit⁷⁸, i cili thekson të drejtën për qasje në arsim dhe parandalimin e diskriminimit në bazë të gjinisë, me çka përforcohet detyrimi për arsim të ndjeshëm gjinor dhe gjithëpërfshirës si pjesë e politikave dhe legjislacionit shtetëror.

---

72 Direktiva 2000/43/KE – Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin, Council of the European Union 29 qershor 2000. Gjendet në: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/MK/TXT/?uri=CELEX:32000L0043>

Direktiva 2000/78/KE – Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation, Council of the European Union, datë 27 nëntor 2000. Gjendet në: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/MK/TXT/?uri=CELEX:32000L0078>

73 Court of Justice of the European Union. (2018). Case C-414/16, Egenberger, ECLI:EU:C:2018:257. Gjendet në: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-414/16>

Court of Justice of the European Union. (2020). Case C-507/18, NH v Associazione Avvocatura per i diritti LGBTI – Rete Lenford, ECLI:EU:C:2020:289. Gjendet në: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-507/18>

74 Karta e të Drejtave Themelore të Bashkimit Evropian, Neni 14 – E drejta për arsim Charter of Fundamental Rights of the European Union, Article 14 – Right to education, Official Journal of the European Communities, 2000/C 364/01. Gjendet në: <https://fra.europa.eu/en/eu-charter/article/14-right-education>

75 Shtylla Evropiane e të Drejtave Sociale, Parimi 1 – Arsimi, trajnimi dhe të mësuarit gjatë gjithë jetës European Pillar of Social Rights, Principle 1 – Education, training and lifelong learning, European Commission, 2017. Gjendet në: <https://epsr-flashcards.eurohealthnet.eu/principle-1/>

76 OZHQ 4 – Arsimi cilësor United Nations Sustainable Development Goal 4 – Quality Education, United Nations, 2015. Gjendet në: <https://sdgs.un.org/goals/goal4>

77 OZHQ 5 – Barazia Gjinore *United Nations Sustainable Development Goal 5 – Gender Equality*, United Nations, 2015. Gjendet në: <https://sdgs.un.org/goals/goal5>

78 Konventa e Stambollit – Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Council of Europe 11 maj 2011. Gjendet në: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention>

Analizë e pajtueshmërisë dhe implikimet negative

Ligji për Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi⁷⁹ është tashmë në përputhje me direktivat e mëposhtme të Parlamentit Evropian dhe Këshillit: Direktiva e Këshillit 2000/78/KE, datë 27 nëntor 2000, për krijimin e një kuadri të përgjithshëm për trajtimin e barabartë në punësim dhe profesion; Direktiva e Këshillit 2004/113/KE, datë 13 dhjetor 2004 për zbatimin e parimit të trajtimit të barabartë ndërmjet burrave dhe grave në qasjen dhe furnizimin me mallra dhe shërbime; dhe Direktiva 2006/54/KE e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit, datë 5 korrik 2006 për zbatimin e parimit të mundësive të barabarta dhe trajtimit të barabartë të burrave dhe grave në çështjet e punësimit dhe profesionit.⁸⁰

Përrashtimi i këtyre kategorive të mbrojtura nga kuadri ligjor do të rezultojë në mungesë të masave për parandalimin e dhunës dhe ngacmimit, duke dërguar një mesazh se përrashtimi dhe shtypja e këtyre grupeve në shoqëri nuk ndëshkohet dhe në një farë mase inkurajohet. Duke hequr detyrimet për edukimin mbi barazinë gjinore, sjelljen jo të dhunshme dhe edukimin seksual, shteti po tërhiqet nga roli i tij kryesor në promovimin e tolerancës, mirëkuptimit dhe mundësive të barabarta. Heqja e mekanizmave për njohjen dhe raportimin e diskriminimit, veçanërisht në situatat kur nxënësit preken drejtpërdrejt, është një hap serioz prapa dhe ul ndjeshëm nivelin e mbrojtjes që pritet nga një shoqëri demokratike.

Për më tepër, mundësi i ndërhyrjes prindërore në kurrikulë pa një bazë të justifikueshme krijon rrezikun e selektivitetit, diskriminimit dhe ndikimit ideologjik në sistemin arsimor. Shqetësim i veçantë është devijimi nga neni 14 i Konventës së Stambollit, i cili i detyron qartazi shtetet të ofrojnë arsim që promovon barazinë gjinore, eliminon stereotipet gjinore dhe inkurajon sjellje jo të dhunshme. Në vend të zbatimit të këtij detyrimi, shteti me këto ndryshime dobëson kapacitetin e shkollave për t'u marrë me dhunën me bazë gjinore, për të njohur diskriminimin dhe për të zhvilluar mendimin kritik tek të rinjtë, si dhe për të promovuar pranimin dhe barazinë e të gjithë të rinjve.

Ndryshimet në Ligjin për arsimin e mesëm nuk e njohin diskriminimin si formë të dhunës, dhe përveç dhunës fizike, ato injorojnë dhunën emocionale, psikologjike dhe seksuale. Gjithashtu mungojnë masa për promovimin e shëndetit seksual dhe riprodhues të të rinjve, pavarësisht nga të dhënat alarmante.⁸¹ Gjithashtu, bazat për diskriminim nuk janë zgjeruar në përputhje me Ligjin për Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi, gjë që është e nevojshme për harmonizimin e legjislacionit me Ligjin, por edhe me direktivat evropiane.

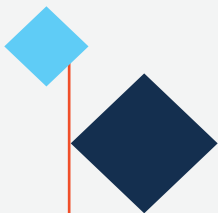
79 Ligji për Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi, "Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut", nr. 258/2020

80 Direktiva 2000/78/KE – Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation, Council of the European Union, datë 27 nëntor 2000. Gjendet në: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/MK/TXT/?uri=CELEX:32000L0078>

Direktiva 2004/113/KE – Council Directive 2004/113/EC of 13 December 2004 implementing the principle of equal treatment between men and women in the access to and supply of goods and services, Council of the European Union, Këshilli i Bashkimit Evropian, 13 dhjetor 2004. Gjendet në: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/MK/TXT/?uri=CELEX:32004L0113>

Direktiva 2006/54/KE – Directive 2006/54/EC of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation, European Parliament and Council, 5 korrik 2006. Gjendet në: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/MK/TXT/?uri=CELEX:32006L0054>

81 HERA – Health Education and Research Association, 2021. Shëndeti seksual dhe riprodhues i të rinjve: nevojat dhe qasja në informacion dhe shërbime. (Младите и сексуалното и репродуктивно здравје: потреби и пристап до информации и услуги) Gjendet në: <https://hera.org.mk/mladite-i-srz/>

Përfundime dhe rekomandime

Pasojat e këtyre ndryshimeve mund të jenë afatgjata. Lihet hapësirë për diskriminim dhe segregim të institucionalizuar, veçanërisht ndaj nxënësve nga kategoritë e cënueshme – përfshirë fëmijët me aftësi të kufizuara, të rinjtë LGBTI+ dhe ata që vijnë nga familje të varfra dhe të marginalizuara shoqërore. Kështu, shteti rrezikon të krijojë një sistem arsimor që nuk ofron trajtim të barabartë, por e normalizon përjashtimin.

Nga perspektiva e integritit evropian, Kjo prapambetje në procesin e harmonizimit me të drejtën e BE-së në fushën e arsimit larohet mund të interpretohet si largim nga vlerat themelore të BE-së. Ndryshimet kërkojnë rishikim të menjëhershëm, pajtueshmëri me Ligjin për Parandalimin dhe Mbrojtjen dhe Diskriminimin dhe dokumentet ndërkombëtare.

Për të siguruar pajtueshmërinë me direktivat e BE-së për mosdiskriminim, arsim gjithëpërfshirës dhe të barabartë, është e nevojshme të rikthehen programet e arsimit për barazi, duke përfshirë të gjitha bazat për diskriminim të parashikuara në Ligjin për Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi, mbështetjen e plotë për trajnimin e mësuesve për punën me diversitet dhe monitorimin dhe sanksionimin e qëndrueshëm të praktikave diskriminuese në shkolla. Përfshirja aktive e ekspertëve, sektorit civil dhe vetë nxënësve në krijimin dhe zbatimin e politikave arsimore është kyç për ndërtimin e një sistemi arsimor gjithëpërfshirës dhe të drejtë. Ky proces duhet të zhvillohet përmes konsultimeve të hapura dhe transparente, jo përmes procedurave të shkurtuara dhe pa debat publik, siç ishte rasti me ndryshimet e fundit.

Sundimi i ligjit dhe mbikëqyrja digjitale Rregullimi i të dhënave personale, privatësisë dhe platformave Rruga e

- Maqedonisë së Veriut drejt integritit në BE -

Evgenija Janakieska

Bashkëpunëto e jashtme e Institutit për politikë evropiane – Shkup

Kjo analizë argumenton se, ndërsa BE-ja ka zhvilluar një kuadër ligjor të avancuar për rregullimin e mbikëqyrjes digjitale dhe platformave, vende si Maqedonia e Veriut përballen me një hendek strukturor midis harmonizimit ligjor dhe pushtetit real, duke e shndërruar sundimin e ligjit në një mbrojtje formale dhe jo të përjetuar në praktikë.

Hyrje dhe konteksti: Si shndërrohen klikimet tona të përditshme në fuqi dhe fitim?

Mbikëqyrja digjitale hyn në hapësira që njerëzit i ndiejnë si intime. Orët inteligjente (smartwatch) qëndrojnë në kyçet tona. Sistemet e rekomandimit na ndjekin me sy. Sistemet e inteligjencës artificiale lexojnë modelet në lëvizjet dhe klikimet tona. Porosisim ushqim përmes telefonave tanë. Bisedojmë me miqtë, familjen dhe kolegët në platformat e mediave sociale. Çdo ndërveprim i përditshëm shoqëror tani është digjitalizuar. Kompanitë e kthejnë gjithë këtë në fitim.

Pajisjet inteligjente që mbahen në trup ofrojnë një pikë të favorshme hyrjeje për mbikëqyrjen digjitale. Wang shkruan për “trupin e kuantifikuar” dhe tregon se si njerëzit përdorin pajisje për të ndjekur shëndetin dhe performancën (Wang, 2025). Pajisja më e përhapur inteligjente që mbahet në trup është ora inteligjente, e cila numëron hapat, ndjek rrahjet e zemrës, gjurmon gjumin dhe jep rezultate të fitnesit. Shumë përdorues mendojnë se kjo i ndihmon: se mund të shohin progresin e tyre, të vendosin qëllime dhe të ndryshojnë zakonet. Pajisja flet gjuhën e fuqizimit dhe kujdesit për veten. Premton kontroll.

Mediat sociale ofrojnë një tjetër pikë hyrjeje të qartë. Instagrami, TikTok-u, Facebook-u dhe platformat e tjera sociale “ftojnë” njerëzit të postojnë foto nga momentet intime, të shkruajnë mendimet e tyre dhe të ndajnë ndjenjat mbi tema politike, produkte, shërbime e të tjera. Platforma përmbledh gjithçka në një hapësirë të vetme: miqtë, influencersit, lajmet, reklamat, politikën, grimin, kulturën, postimet e sponsorizuara, memet dhe artin, në një vijë të pafundme, si një spektakël. Në këtë “spektakël”, njerëzit shfletojnë, pëlqejnë, ndajnë, komentojnë dhe shpërndajnë përmbajtje. Ata ndihen të lidhur dhe të informuar. Ndërtojnë një imazh publik të vetes dhe një ndjenjë përkatësie në këtë shoqëri virtuale. Platforma flet gjuhën e komunitetit dhe të shprehjes. Premton dukshmëri dhe përfshirje.

Mjetet e inteligjencës artificiale shtojnë një shtresë tjetër. Chatbot-ët u përgjigjen pyetjeve, shkruajnë teza, ndihmojnë me raporte pune, kontrollojnë gramatikën, ofrojnë këshillim psikologjik, lexojnë karta astrologjike dhe krijojnë manipulime argëtuese me fotografi. Filtrat e inteligjencës artificiale brenda aplikacioneve ndryshojnë fytyrat, i bëjnë sytë të duken më tërheqës, shtojnë njolla në fytyrë ose e bëjnë belin më të hollë.

Së fundmi, platforma si Wolt, Temu, Uber dhe shërbime të ngjashme tregojnë se si kjo logjikë hyn në konsumin dhe punën e përditshme. Wolt lidh njerëzit me restorante dhe korrierë. Temu shet një gamë të gjerë produktesh të lira drejtpërdrejt përmes një aplikacioni. Përdoruesit porosisin ushqim ose mallra me disa prekje, gjurmojnë dërgesat dhe marrin oferta e rekomandime të vazhdueshme. Ata ndiejnë rehati dhe zgjedhje. Platformat premtojnë shpejtësi dhe çmime të ulëta për klientët, por edhe të ardhura fleksibile për punëtorët.

Zuboff ofron një kornizë më të gjerë për këtë histori. Ajo e përshkruan “kapitalizmin e mbikëqyrjes” si një fazë të re të kapitalizmit. Në këtë fazë, kompanitë e trajtojnë përvojën njerëzore si lëndë të parë. Ato regjistrojnë sjelljen, nxjerrin “tepricë sjellore”, trajnojnë modele parashikuese dhe shesin “produkte parashikuese” në tregjet e sjelljes së ardhshme (Zuboff, 2019). Pajisjet që mbahen në trup, mediat sociale, mjetet e inteligjencës artificiale dhe platformat e tjera digjitale i përshtaten shumë mirë kësaj logjike. Ato “regjistrojnë” jetën e përditshme në detaje. Kompania që zotëron platformën merr një rrjedhë të vazhdueshme të të dhënave të sjelljes dhe mund t’i lidhë këto me burime të tjera, si historia e blerjeve, gjeolokacioni dhe aktiviteti në mediat sociale. Platformat fitojnë para kur përdoruesit ndajnë gjithnjë e më shumë nga jeta e tyre private, personale dhe shoqërore. Në këtë proces, platforma jo vetëm që reagon ndaj vëmendjes njerëzore, por edhe e organizon, e drejton, e fragmenton dhe e lidh me kompanitë e reklamave përmes të dhënave të nxjerra, të analizuara dhe të strukturuara. E njëjta logjikë vlen edhe për aplikacionet e sportit, shëndetit dhe produktivitetit. Përdoruesi beson se e “kontrollon” aplikacionin lirisht, ndërkohë që dizajni i aplikacionit dhe sistemi i njoftimeve e shtyjnë të kthehet, të krahasojë veten dhe të përshtatet, duke prodhuar gjithnjë e më shumë të dhëna nga jeta e tij personale dhe fiziologjike.

Edhe pse problemi kryesor i trajtuar në këtë analizë është shkelja e privatësisë dhe nxjerrja e paautorizuar e të dhënave personale, me rritjen e platformave digjitale është e rëndësishme të ngrihet edhe çështja e pasigurisë digjitale. Santos e vendos këtë problematikë në kornizën e kapitalizmit të platformave nga perspektiva e gjysmëperiferisë (Santos, 2025). Ai tregon se si platformat mbështesin një model kapitalizmi që favorizon fleksibilitetin, pasigurinë dhe vetëpromovimin e vazhdueshëm të punëtorëve, ndërkohë që, në mënyrë të qëllimshme, zgjedhin vende me rregullim të dobët.

Në këtë model, individët detyrohen të veprojnë si firma të vogla, gjë që krijon një problem shtesë ligjor në lidhje me rregullimin e të drejtave të punëtorëve, mbrojtjen sociale dhe sigurinë e tyre ekonomike.

Pëlqimi digjital

Kur "pranoj" nuk do të thotë zgjedhje e vërtetë

Në praktikë, shumë kompani hartojnë njoftime për privatësinë dhe formularë pëlqimi në mënyra që i ngatërrojnë përdoruesit. Njerëzit shpesh nuk kanë kohë, energji ose njohuri specifike për të lexuar dhjetëra faqe me gjuhë ligjore komplekse. Ata klikojnë "pranoj" sepse kanë nevojë për shërbimin. Në këtë mënyrë, të dhënat personale shkëmbehen për qasje në një produkt ose shërbim digjital. E drejta formale ekziston, por dizajni i ndërfaqes e dobëson ndjeshëm atë. Ligji supozon një subjekt racional që lexon, vendos dhe kontrollon rrjedhën e të dhënave të veta. Në realitet, përdoruesi vepron brenda një mjedisi që kompanitë e projektojnë për ta shpërqendruar, për ta ngatërruar dhe për ta shtyrë drejt pranimit "verbërisht" të kushteve. Nëse synojmë një mbrojtje reale të individëve, ligji për mbrojtjen e të dhënave duhet të lidhet me realitetin e praktikave...

Kuadri ligjor i Bashkimit Evropian

Bashkimi Evropian përpaket të kufizojë dëmet e këtij sistemi përmes ndërhyrjeve ligjore. Instrumenti kryesor është Rregullorja e Përgjithshme për Mbrojtjen e të Dhënave (GDPR), e cila luan një rol qendror. GDPR përcakton parimet themelore për përpunimin e të dhënave personale, si ligjshmëria, drejtësia, transparenca, kufizimi i qëllimit dhe minimizimi i të dhënave. Ajo u jep qytetarëve të drejta të tilla si qasja në të dhënat e tyre, korrigjimi, fshirja dhe kundërshtimi i përpunimit. Në teori, GDPR ofron një mbrojtje të fortë, një individ mund t'i kërkojë një kompanie informacion se çfarë të dhënash mban, pse i përdor ato dhe me kë i ndan.

BE-ja ka miratuar gjithashtu Ligjin për Inteligjencën Artificiale, i cili rregullon sistemet e IA-së përmes një qasjeje të bazuar në rrezik. Ky ligj ndalon disa përdorime, si vlerësimi shoqëror nga autoritetet publike, dhe i klasifikon përdorime të tjera si me rrezik të lartë, për shembull në arsim, punësim, kujdes shëndetësor ose infrastrukturë kritike. Zhvilluesit e sistemeve me rrezik të lartë janë të detyruar të ndjekin rregulla strikte: të përdorin të dhëna trajnimit me cilësi të lartë, të testojnë sistemet, të mbajnë dokumentacion dhe të sigurojnë mbikëqyrje njerëzore. Disa nga sistemet që përdoren në pajisje trupore ose në platforma digjitale bien brenda këtyre kategorive. Parashikimet e rrezikut shëndetësor, informatika afektive dhe renditja e automatizuar e përmbajtjes përfshijnë mjete të IA-së që mund të ndikojnë ndjeshëm në të drejtat dhe liritë.

Prandaj, Ligji për Inteligjencën Artificiale ka rëndësi për modelin e biznesit që përshkruan Zuboff. Ai nuk e ndalon kapitalizmin e mbikëqyrjes, por vendos kufizime për disa praktika të IA-së dhe kërkon më shumë transparencë dhe siguri. Ligji synon të zvogëlojë dëmet më serioze, duke lejuar ende ndërtimin e sistemeve parashikuese për fitim. Si rezultat, ai përmirëson disa kushte, por nuk e transformon logjikën bazë të nxjerrjes së të dhënave.

Ligji për Shërbimet Digjitale dhe Ligji për Tregjet Digjitale përqendrohen më drejtpërdrejt te platformat. Ligji për Shërbimet Digjitale krijon detyrime për platformat online, veçanërisht për ato shumë të mëdha. Ato duhet të vlerësojnë rreziqet sistematike, si përhapja e përmbajtjes së paligjshme, kërcënimet ndaj të drejtave themelore, dëmtimi i të miturve ose ndikimi negativ në proceset demokratike. Platformat duhet të ofrojnë informacion më të qartë mbi sistemet e rekomandimit dhe t'u japin studiuesve më shumë akses në të dhënat e tyre. Ligji për Tregjet Digjitale synon kompanitë dominuese dhe përpaket të ndalojë praktikatat e padrejta që bllokojnë konkurrencën, si vetë-favorizimi ose paketimi i detyruar i shërbimeve.

Këto ligje e pranojnë faktin se platformat digjitale zënë tashmë një vend të veçantë në ekonomi dhe në jetën publike. Ligjvënësit nuk i shohin më si ndërmjetës neutralë, por si aktorë të fuqishëm që formësojnë fjalën publike, tregtinë dhe vëmendjen. Megjithatë, fokusi mbetet kryesisht te transparenca, llogaridhënia dhe konkurrenca, pa vënë në dyshim modelin ekonomik të bazuar në reklamat e synuara dhe mbikëqyrjen e vazhdueshme.

Maqedonia e Veriut si gjysmëperiferi ligjore: kopjimi i rregullave dhe humbja e pushtetit

Maqedonia e Veriut ndodhet në një pozitë të veçantë në këtë kontekst. Ajo nuk është anëtare e BE-së, por ndjek rrugën e integritit evropian. Në vitin 2020, vendi miratoi një Ligj të ri për Mbrojtjen e të Dhënave Personale, i harmonizuar me GDPR-në. Ligji përdor pothuajse të njëjtat koncepte dhe parime, përcakton detyrime për kontrolluesit dhe përpunuesit e të dhënave dhe u garanton të drejta subjekteve të të dhënave. Si autoritet mbikëqyrës vepron Agjencia për Mbrojtjen e të Dhënave Personale.

Në këtë mënyrë, qytetarët e Maqedonisë së Veriut jetojnë në një hapësirë ligjore që, në letër, i ngjan shumë asaj të BE-së. Megjithatë, vendi mbetet pjesë e gjysmëperiferisë së kapitalizmit global që përshkruan Santos. Kompanitë e mëdha të teknologjisë nuk i kanë selitë e tyre në vend. Rregullatorët lokalë kanë më pak pushtet krahasuar me autoritetet në shtetet e mëdha anëtare të BE-së. Shumica e përdoruesve mbështeten në shërbime të kompanive që u përgjigjen më shumë rregullatorëve në Bruksel, Dublin ose Uashington sesa institucioneve në Shkup. Kjo krijon një hendek të thellë midis harmonizimit formal ligjor dhe pushtetit real.

Dhe... çfarë më pas?

E gjithë kjo ngre një pyetje të thjeshtë, por thelbësore: çfarë do të thotë sundimi i ligjit në një botë platformash, nxjerrjeje të të dhënave dhe inteligjence artificiale? Ai nuk mund të reduktohet në kopjimin formal të ligjeve të BE-së në sistemin kombëtar. Duhet të nënkuptojë edhe aftësinë e njerëzve për t'i përdorur këto ligje në praktikë dhe forcën reale të institucioneve publike për t'i zbatuar ato.

Në nivelin më intim, individët kanë nevojë për hapësirë private: për të gabuar, për të pushuar dhe për të menduar pa u ndjekur. Kur çdo hap, mesazh dhe kërkim shndërrohet në të dhëna për dikë tjetër, privatësia pushon së qeni kuptimplote. Sundimi i ligjit duhet ta mbrojë këtë hapësirë dhe të pranojë se njerëzit shpesh veprojnë nën presion dhe konfuzion, jo si subjekte plotësisht të informuara dhe racionale.

Në nivelin ekonomik, kapitalizmi i mbikëqyrjes dhe ai i platformave nuk do të zhduken thjesht sepse miratohen ligje të reja. Këto modele ushqehen nga struktura më të thella: kërkesa për rritje të vazhdueshme, konkurrenca për vëmendje dhe të dhëna, dhe logjika e fitimit. Nëse sundimi i ligjit merret seriozisht, duhet të vendosen kufizime reale për këtë garë, përfshirë rregulla më të forta konkurrence, ndalime të qarta për praktikatat më të dëmshme dhe sanksione kuptimplota, jo vetëm gjopa simbolike.

Në nivel institucional, vende si Maqedonia e Veriut kanë nevojë për mbështetje, jo vetëm për detyrime. Institucionet e BE-së, rrjetet rajonale dhe shoqëria civile mund të ndërtojnë aleanca që u japin rregullatorëve lokalë më shumë peshë. Studiuesit dhe gazetarët mund të përdorin të drejtat e reja të aksesit të parashikuara në Ligjin për Shërbimet Digjitale për të studiuar më tej funksionimin e platfor-

mave. Programet edukative mund t'i ndihmojnë qytetarët të kuptojnë të drejtat e tyre digjitale dhe të njohin modelet manipuluese. Kështu, sundimi i ligjit shndërrohet në një praktikë të gjallë, e jo thjesht në një rresht në një raport progresi për Brukselin.

Për Maqedoninë e Veriut, rruga drejt integritit në BE hap dy skenarë të mundshëm. Në njërin, vendi kopjon rregullat, ndërsa platformat globale ruajnë pushtetin real dhe qytetarët e pranojnë mbikëqyrjen e vazhdueshme si çmimin e jetës moderne. Në tjetrin, ligjvënësit, rregullatorët, ekspertët dhe qytetarët e përdorin kornizën e BE-së si një mjet kundërshtimi. Ata e trajtojnë mbrojtjen e të dhënave, rregullimin e inteligjencës artificiale dhe detyrimet e platformave si pjesë të një beteje më të gjerë për drejtësi dhe demokraci.

Mbikëqyrja digjitale nuk do të ndalet vetvetiu. Platformat nuk do të heqin dorë nga rrjedhat fitimprurëse të të dhënave nga vullneti i mirë. Nëse sundimi i ligjit ka ndonjë kuptim në këtë kontekst, ai duhet të qëndrojë në anën e njerëzve, jo në anën e nxjerrjes së të dhënave. Ai duhet të mbrojë të drejtën për të mos u ndjekur, të drejtën për t'u shkëputur dhe të drejtën për të ekzistuar pa vlerësime të vazhdueshme. Vetëm atëherë Maqedonia e Veriut mund të hyjë në BE jo thjesht si një kopje ligjore, por si një shoqëri që e di çfarë lloj të ardhmeje digjitale dëshiron dhe që është e gatshme të luftojë për të.

